

МАНАСТИР РУЈАН

Манастир Рујан је обновљен манастир из 15. века. Данас припада Епархији жичкој српске православне цркве. Смештен је у атару села Врутци, код Ужица, на десној обали истоименог језера. Манастирски храм посвећен је светом Великомученику Георгију. Порекло имена Рујан је од биљке руј, која расте у долини реке Ђетиње. По њој је читава област, као и манастир, добила име Рујно.

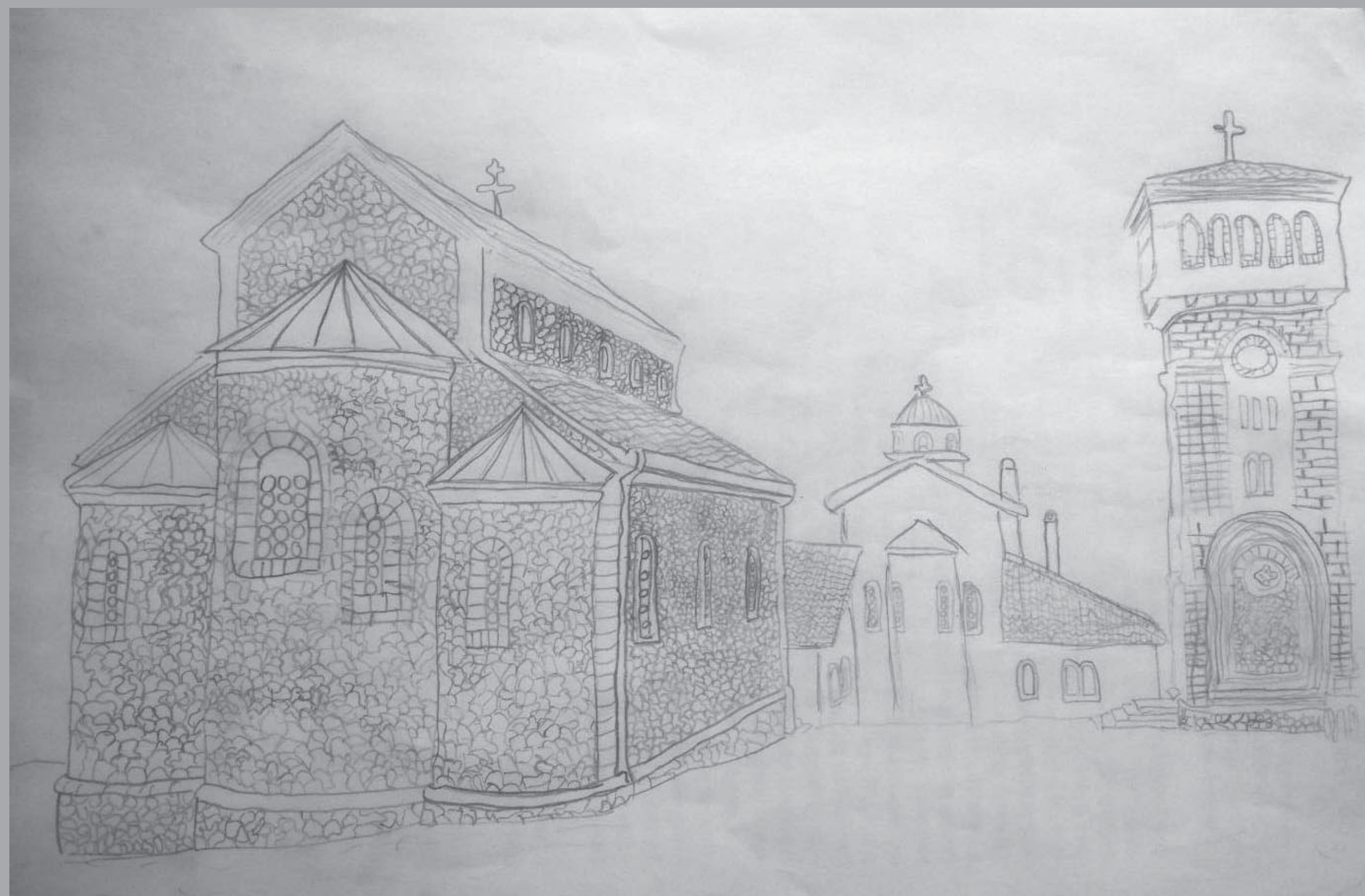
Манастир има посебан значај за српску културу и историју. У њему је радила и настала прва штампарија у средњовековној Србији. У њој је 1537. године завршено штампање четворојебанђеља, које ће остати упамћено као Рујанско четворојебанђеље. Овај штампарски посао је обавио, како сам за себе каже „грешни и убог умом, богат грехом, Христу раб монах Теодосије“. Како сиромашни рујански калуђери нису имали ни алата, ни материјала, ни новца за изливање металних слова, они су слова резали од дрвета. Сматрало се да су на дрвеној плочи, изједна, изрезивали целу страницу, или како се данас доказује, ипак изрезивали, па потом слагали, слово по слово. Рујански калуђери су ту дрвену страницу отискивали на хартији, која је вероватно била млетачког порекла. Неки истраживачи истичу да су нека од тих слова обла, неједнаког, попрелично грубог облика, док су друга „ужа, уједначенија и демокративнија“. Други истраживачи разликују чак четири различита слога, што би могло значити да су Теодосију помагала још три калуђера, од којих се сваки може препознати по свом посебном дрвеном рукопису. Рујанско четворојебанђеље је штампано у две боје, црвеној и црној. Прво су бојена и отискивана црна слова. Потом су бојена и посебно отискивана црвена слова. Црвена нису била само нека слова у овој књизи, укориченој у дрвене корице, обложене кожом, него је црвен био и цео предео око цркве и манастира. Рујно је име добило од биљке руј или рујевина, која је расла и црвенела се по целом овом крају, укључујући и облаке. Рујевина је коришћена за справљање црвене боје, којом су вероватно бојена и Теодосијева слова.

Једини потпуно сачуван примерак Рујанског четворојебанђељасе налази у Националној библиотеци у Прагу у саставу Шафарикове збирке и има укупно 300 листова. Други, делимично оштећен примерак, са 296 листова се чува у Руској националној библиотеци у Санкт Петербургу. Народна библиотека Србије је поседовала један примерак, али је он уништен у бомбардовању Београда, 1941. године. Само један одломак од 92 листа се чува у музеју Српске академије наука и уметности.

Претпоставља се да су Турци срушили манастир Рујно око 1567. године. Убрзо су открили штампарију, спалили је, а манастир уништили. Преживели монаси су пребегли у манастир Рачу. По једном запису из 1857. године, од манастирске цркве је остао само камен часне трпезе, а стубови су однешени и узидани у зграду средње (муслиманске средње школе) у Ужицу. По изградњи бране „Врутци“ на Ђетињи 1980. године, манастир је потопљен након формирања вештачког језера Врутци.

Манастир је обновљен у периоду од 2004–2006. године када је осветан и насељен монасима. Као и првобитни храм и нови је посвећен Светом Георгију и обложен црвеним каменом који подсећа на руј, биљку црвене боје. Храм је зидан у стилу базилике.

Манастир Рујан има посебан значај за читаву европску и српску баштину. У том манастиру је штампана једна од првих књига код Срба, једном јако интересантном техником, другачијом него што је то био случај са Гутенберговом Библијом.

BELI ANĐEO

Svako od nas nosi neki teret na svojim leđima koji ga pritiska polako ali značajno. Kao da nam svakim našim uzdahom uskraćuje atom kiseonika i tiho ali efikasno čini da naš život postane samo jedan od mnogih prošlih vremena. Svako se na svoj način nosi sa tim osećajem, neki nauče da ga ne primećuju a neki se prepuste pod težinom tereta. Moje nelagode zasnovane na čistom pesimizmu o životu za mene gušile su mnogo više od atoma kiseonika. Želja, nada, motivacija sve su to emocije koje su napuštale moje telo ugrožene pesimizmom, njihov opstanak u meni omogućavao je povremen tračak svetlosti koji je dopunjavao organizam navedenim emocijama. Ne mogu reći da je sva moja nada bila nestala, živela je u tim preostalim slikama budućnosti i čekala da je neko probudi. Ulazim u Mileševu, manastir koji se nalazi u Prijepolju, u svom potpuno ravnodušnom stanju u kojem sam svima dobro poznata. Koračajući prostorijama manastira slušam vodiča koji zaustavlja grupu, čiji sam ja deo, tačno ispred jedne poveće freske. Kao dete od nepunih petnaest godina nikada nisam pronalazila zanimljivo posmatranje pojedinih predmeta, kao na primer fresaka. Ali iz nekog čak i meni nepoznatog razloga ovoj sam poklonila nebrojeno mnogo pogleda. Čini mi se da i da pokušam da je ne gledam postojaće taj tračak svetlosti koji bi odavao njeno neizbežno postojanje. Gledam u nju u potpunosti svesna svake njene nesavršenosti ali joj se i dalje divim. Pri samom pogledu na nju možete shvatiti da je ne sačinjavaju samo boje već i određen spektar emocija koje nesebično deli sa bilo kim koji je pogleda. Njene boje bile su izbledele na jedan sasvim tih način i stičem utisak da su upravo one te koje dočaravaju čudnu svetlost koju freska odaje. Pukotine na njenog površini nisu pravile nikakvu smetnju u ostvarenju ove slike anđela, štaviše upotpunjavale su je na jedan sasvim svojevrsan način. Njima se dočarava njena starost a ujedno i krije svaki delić nade i čežnje ljudi koji su od njenog nastanka do danas gledali u nju kao u svoje spasenje.

Na njoj oslikan je Arhangel Gavrilo obučen u beli hiton (kratku belu haljinu) koji sedeći na kamenu pokazuje mesto Hristovog vaskrsnuća. Freska je u svetu poznata pod nazivom Beli anđeo. Scena koja je na njoj oslikana čini ovu fresku još božanstvenijom. Nepoznati autor ovog dela mora da je izuzetno verovao u ono sto je crtao jer ovako nešto nije u stanju stvoriti čovek bez vere. Čovek bez vere, čovek bez nade, čovek bez motivacije. Stojim pred ovom freskom u potpunoj konfuziji sopstvenih misli. Na istom onom za mene pre par minuta hladnom, surovom i praznom svetu postoji jedno ovakvo božanstvo? Moja uverenja su zadržana. Ako je čovek u stanju stvarati ovako produbljujuće stvari zašto onda mrzeti ljudsku rasu, zašto onda mrzimo sebe? Moj pesimizam potiče od neznanja, od ne oznavanja istinskog sveta oko mene i njegovog smisla. U samo jednom trenu pesimizam i neki vid mržnje koja je odavno bila deo mojih shvatanja izgubila je svoj smisao. I tako apsolutno besmisleni osećaji bez ičega sto ih sada vezuje za moja razmišljanja odleteli su iz mog bića i ostavili me da uživam u svetlijim predelima. Ova freska ne govori ustima i ne dodiruje rukama ali je mene probudila iz depresije u kojoj sam se zatekla. Čuvajmo stvari i objekte koje nemaju usta a pričaju, koje te dotaknu dublje nego bilo koji fizički dodir i koje su proizvod ljudske božanstvenosti. Čovek je u stanju da stvori prelepe stvari. Mržnja prema čoveku i svetu, taj pesimizam i neverovanje u moć sveta oko nas dovodi nas do toga da ima sve manje dela poput ove freske jer ljudi gube veru i nadu u sve oko njih, a prvenstveno u sebe. A kao sto sam rekla čovek bez vere gubi suštinu svoje titule čoveka. Imajmo nadu, veru i ljubav. Jer jedino tako srpska kulturna baština kao i evropska a samim tim i svetska postajaće veća. Ako volimo svet i ljude oko sebe ratovi se ne omogućavaju jer su oni proizvod mržnje i neispunjenosti. Bez ratova svi značajni objekti i predeli neće biti u bilo kakvom obliku opasnosti i njihov broj će samo rasti. Usavršavajmo sebe a samim tim ćemo tako i svet oko sebe. To je učenje koje je i sam Sveti Sava priznavao i ostavio nam.

Jovana Tomić, 14 godina

Neke stvari radimo jer osećamo potrebu da treba. Ja sam osetila potrebu da napišem nešto prvenstveno na temu kulturne baštine a zatim i na temu ove freske. Izabrala sam ovu fresku jer sam se zaista osetila inspirisano pri njenom istraživanju. Ima daleku i značajnu prošlost. Tokom brojnih ratova ona je predstavljala upravo mesto za molitve i nade mnogih ljudi. Pomaze ljudima i to smatram dovoljno čvrstim razlogom za njen uticaj na bilo kakav vid kulturne baštine bila ona srpska, evropska ili svetska.

FETISLAM

Kulturna baština podrazumeva nasleđa od prethodnih generacija i treba da bude sačuvana za buduća pokoljenja. Kada su u pitanju objekti svetske ili evropske baštine oni imaju posebnu vrednost za celokupno čovečanstvo. Iako se na listi svetske baštine pod okriljem UNESCO nalazi 731 lokalitet kao izuzetno značajni za kulturu čovečanstva, moja želja je da tvrđava Fetislam zauzime isto tako značajno mesto jer je privlačila ljude da se naseljavaju, a samim tim te civilizacije su ostavile i veliki broj materijalnih tragova o sebi. Zato ova priča govori o Dunavu, evropskoj reci i jednoj „staroj dami“ koju su mnogi narodi kamen po kamen gradili ali i osvajali.

Utvrđenje Fetislam se nalazi nedaleko od centra grada Kladova, na desnoj obali reke Dunav, druge po veličini reke u Evropi. Kako Dunav svojim tokom preko 2800 km protiče kroz deset država i najvećim delom je plovni, može se reći da je utvrđenje Fetislam podignuto na jednoj od najvećih saobraćajnica Evrope.

Prvih šest vekova nove ere, ovaj deo Dunava je bio u sklopu rimske imperije, pa se tako prvi zvanični počeci za ovaj kraj vezuju za rimski vojno civilni logor na limesu Zanes. Ovaj limes je čuvao imperiju od napada pograničnih naroda, a sastojao se od sistema graničnih puteva, kula za osmatranje i utvrđenja. U Srbiji je obuhvatao stotine utvrđenja a Dunav je dugo bio granica koju je tek cara Trajan prešao. Tada i nastaje čuvena rečenica „Magnum est stare in Danubi ripa“ što u prevodu znači „Veličanstveno je stajati na obali Dunava“.

U 4. i 5. veku rimski limes kao i Carstvo pretrpeli su velika razaranja od najezdi Gota i Huna, a od 7. veka su ovaj prostor trajno naselili Sloveni. Veruje se da su ili razorili logore limesa ili samo iskoristili da na njihovim temeljima podignu svoja naselja i utvrđenja.

Dolaskom Turaka, tvrđava Fetislam postaje baza za dalja osvajanja i kontrolu Dunava, a njenim podizanjem završena je turska odbrambena linija prema Ugarskoj koju su činile još i tvrđave Smederevo, Kulič, Ram i Golubac.

Ime tvrđave potiče od reči Feh-tul-islam što u prevodu znači Kapija mira ili Kapija islama, ali se u mnogim literaturama sreće u različitim oblicima. Utvrđenje je ukupne površine 18ha i čine ga dve zasebne celine - Malo i Veliko utvrđenje, koje su izgrađene u različito vreme, pa su se tako i razlikovale po koncepciji gradnje ali i njihovoj funkciji.

Malo utvrđenje ili Mali grad podignuto je u 16. veku, tačnije 1524. godine u vreme Sulejmana Zakonodavca. U istorijskim izvorima poznato je kao sagrađena „jedna tvrđava preko puta Severina“, kao polazište za turska osvajanja. Mali grad bio je vrlo zanimljiv za osvajače zato što su ga čuvala kule na uglovima i puškarnice u zidu pa je samim tim ova artiljerijska baza delovala neosvojivo. Sem osvajača tu je i Dunav, koji je u to vreme bio neukrotiv, a koji ga je iz minuta u minut „napadao“ i zapljuskivao talasima, ali je Fetislam kao moćno utvrđenje i sa tim uspeo da se izbori.

Kako je Malo utvrđenje postalo strateški značajno, Turci odlučuju da sagrađe i Veliki grad i time još više pokažu koliko je moj kraj strateški važan i koliko je ovaj deo Dunava bio značajan za mnoge vladare.

Velika tvrđava - Veliki grad, kako se još naziva, podignut je između 1737. i 1739. godine. Tokom poslednje obnove i rekonstrukcije, postavljeni su natpisi iznad kapija, kojima se veliča sultan Mahmut II, u vreme kada tvrđava dobija sadašnji izgled. Unutar tvrđave su otkrivene i mnoge građevine i objekti različite namene i za njenu posadu.

Poseban značaj tvrđava je imala 1867. godine kada je bila jedna od šest tvrđava koje su turskim fermandom sultana Abdula Azisa I predata na upravu knezu Mihailu Obrenoviću i srpskim vlastima. Naime, događaj kod Čukur česme 1862. godine bio je od izuzetnog značaja, pa ga je knez Mihailo iskoristio kao povod da postavi zahtev velikim silama za iseljenje Turaka iz Srbije. Tada je odlučeno da se iz četiri grada - Beograd, Šabac, Kladovo-Fetislam i Smederevo iseli muslimansko stanovništvo, a da se turske tvrđave Užice i Soko-grad (na Drini) poruše. Specijalni sultanov izaslanik Ali Riza paša predao je 18. aprila 1867. godine ključeve Beograda i ostalih srpskih gradova-utvrđenja i to je bio jedan veliki korak Srbije ka nezavisnosti. Za moj grad i našu tvrđavu kapije su bile otvorene nekoliko dana kasnije, 25-26. aprila kada simbolično stiže ključ ispred tvrđave. Četa na čelu sa kapetanom Milutinom Jovnovićem je umarširala u grad a selidba Turaka iz utvrđenja je trajala puna dva dana. Njihovi životi se nastavljaju na Adi Kale, ostrvu koje je potopljeno izgradnjom HE „Đerdap“ i nije sačuvano pa ne može da nam priča priču i da bude deo kulturne baštine moje zemlje.

Ostaci moćnih, čvrsto zidanih vodo-instalacija, bunara i kanala za vodosnabdevanje grada i tvrđave, mogu se i danas videti u obližnjem zaleđu, ali se mogu videti i oružarnica, stambeni objekat, kasarna, barutni magacin, manja prostorija za stražu, lagumi-skloništa i kaldrmisane ulice. Svaki putnik namernik ili turista koji voli kulturu i istoriju može da vidi i shvati koliko je od neprocenjive vrednosti da se sačuvaju sva ta materijalna blaga kako bi budućim generacijama svaki kamen ove „stare dame“, talas evropske reke Dunav i ploče iznad ulaznih kapija pričale priče koje su poznate ali i one koje su davno zaboravljene.

Ta „stara dama“ koja pamti skoro pet vekova mirisa baruta, zveket oklopa i sablje, danas je na korak od početka projekta kompletne revitalizacije kojim se osim obnavljanja kulturno-istorijskih znamenitosti predviđa i izgradnja muzeja i vizitorskog centra.

Svake godine kada obeležavamo Dane evropske baštine ona zasija posebnim sjajem, dobije najviše na značaju u mom malom gradu, ali ja znam da je ona samo jedna od mnogih tvrđava koje ulepšavaju i ostale predele u kojima se nalaze, a samim tim predstavljaju i naše kulturno blago i čine Srbiju bogatijom i lepšom.

„Mali ljudi“ imaju ideje a „veliki“ ih realizuju pa bi moja želja i ideja bila da tvrđava Fetislam, „stara dama“, značajna za Srbiju ali verujem i evropsko nasleđe, dobije svoj novi izgled i nađe se na listi svetske baštine od izuzetnog značaja.

Ukratko o priči

Svaki kamen, predmet, ismenom kazivanje je deo neke priče koja treba da bude ispričana i sačuvana od zaborava. Zato ova priča govori o Dunavu, evropskoj reci i jednoj „staroj dami“, koju su mnogi narodi kamen po kamen gradili ali i osvajali. Utvrđenje Fetislam se nalazi nedaleko od centra grada Kladova, na desnoj obali reke Dunav, na jednoj od najvećih saobraćajnica Evrope. Pamti Rimljane, Hune, Slovene, Turke i mnoge druge narode, koji su ostavili neki svoj trag. Danas je na samo korak od početka projekta kompletne revitalizacije, a moja želja i ideja je da tvrđava Fetislam, „stara dama“, značajna za Srbiju ali verujem i evropsko nasleđe, dobije svoj novi izgled i nađe se na listi svetske baštine od izuzetnog značaja.

Ukratko o naratoru

Moje ime je Katarina Jovanović, rođena sam 25.05. 2004. godine i učenica sam osmog razreda OŠ „Vuk Karadžić“ iz Kladova. Iako sam odlična učenica sa svim peticama, od svih predmeta posebno volim francuski jezik i istoriju. Zahvaljujući mojim nastavnicima, koji su mi bili mentori, često sam radila neke projekte na kojima sam imala veoma zapažene rezultate. Iz istorije već godinama idem na takmičenja, ali sam više volela da istoriju učim i radim na neki interaktivan način. Sa mojom nastavnicom istorije Ivanom Nikolić Radulović i istorijskom sekcijom često sam obilazila kulturne znamenitosti svog kraja. Na tim putovanjima pravili smo video klipove koji su dostupni na youtube-u.

Mogu se pohvaliti trećom nagradom na republičkom takmičenju iz francuskog jezika i trećom nagradom na republičkoj smotri talenata u Čačku.

Osim toga bavim se odbojkom, a ono malo slobodnog vremena koristim da budem sa porodicom i svojim drugarima. Volim da putujem i zato smatram da je od izuzetnog značaja kulturna baština, kako za nas tako i za druge države, jer čuva raznolikost i podseća nas ko smo, odakle smo i obavezuje da poštujemo, čuvamo i negujemo prošlost, jer čovek bez prošlosti nema budućnost.

ФИРЕНТИНСКА КАТЕДРАЛА

Ученици седмих разреда су учећи на часовима историје хуманизам и ренесансу дошли на идеју да направе једну од најлепших ренесансних грађевина-чувену катедралу у Фиренци.

Ова катедрала звана Санта Марија дел Фјоре или Дуомо са импозантним куполом постала је један од симбола Фиренце и четврта по величини црква у Европи. Грађена је у периоду од 1296. до 1436. године од белог и црвеног мермера и дело је чувеног архитекте и сликара Ђота.

Оно због чега је ова црква најпознатија јесте њена купола, дело Филипа Брунолескија. Купола је у облику осмоугаоног крстастог свода и украшена је фрескама Ђорђа Вазарија. Катедрала је дуга 148 м, висока 114 м и њена градња је трајала 173 године. Наставница Јелица Пендић је креативност својих ђака приказала као изложбу у холу школе.

Најлепши рад је свакако макета ученика Алексе Томића који има 13 година.

Иако није културно наслеђе Србије, овај рад својом лепотом и великим трудом ученика залужује бар да буде приказан на конкурс.

СМЕДЕРЕВСКА ТВРЂАВА

Ученици ОШ Стеван Сремац из Борче, на часовима историјске секције, инспирисани оним што су учили на часовима историје, своју заинтересованост и креативност приказују правећи макете разних историјских споменика. На тај начин оживљавају прошлост и боље је разумеју.

Једна од тема била је и Смедеревска тврђава - задужбина деспота Ђурђа Бранковића и његове жене, византијске принцезе, Ирине Кантакузине. Деспот је по тврђави добио надимак Смедеревац, док је његова жена која је свакодневно надгледала радове на тврђави и терала људе да је граде даноноћно, названа Проклета. Смедеревска тврђава је једина равничарска тврђава у Европи, а грађена је по узору на цариградске бедеме. Налази се на пространој заравни на ушћу реке Језаве у Дунав. Подигнута је са циљем да буде престоница земље и утврђени двор деспота Ђурђа Бранковића и да замени Београд који је, након смрти деспота Стефана 1427. године, враћен Мађарима. Грађена је уз велике напоре и представља последње велико остварење српске војне архитектуре. Тврђава је троугаоне основе и састоји се из Великог и Малог града. У првој фази, од 1428. до 1430. године, подигнут је Мали град, опкољен са две стране Дунавом и Језавом, док се са треће стране налазио ров испуњен водом. Велики град подигнут је већим делом до 1439. године, а утврђен је у периоду од 1444. до 1453. године. Турци су освојили град 1439. године, да би по Сегединском договору 1444. године, град био враћен деспоту Ђурђу. Дефинитивно пада у Турске руке 1459. године, што је уједно означавало и пад српске средњовековне државе.

Макете радова су дело неколико ученика шестог разреда који имају по 13 година и биле су део школске изложбе. Око изложбе уз наставницу историје, Јелицу Пендић, имао је велике заслуге и ученик Алекса Томић.

Смедеревска тврђава је пример повезаности не само српске са византијском и турском историјом, већ и са целокупном европском историјом јер је била и последњи бедем одбране Европе од турске најезде.

ТРАГОМ МИРИСА ЈОРГОВАНА

Моја бака је сада у пензији, тако да има, како сама каже, све време света да посвети брату и мени, својим унуцима.

Обично нам бака преко дана спрема наша омиљена јела и слаткише, а вече, оно време, када брат и ја легнемо истуширани и мирисни у кревет, је управо и време које је резервисано за бакину причу. Можда вам је необично, зашто то није време када мама и тата причају приче и с нама легну у кревет. Хеј, пробудите се! Ово је ипак 21. век! Мама често ради другу, а тата чак и трећу смену на послу и то у суседном граду. Много нам недостају, али бака и дека се труде да нам то колико толико надоместе. И они су недостајали мојој мами,...па ваљда то тако мора да буде?!

Сада вам је јасно зашто је ово време резервисано за бакине приче.

Бака Весна је некада радила у музеју, као виши кустос педагог, тако да су њене приче, можда мало другачије од прича других бака, јер имају и историјску подлогу давних времена. Дакле, приче моје баке нису сто посто измишљене, јер у њима нисмо главни ликови само мој брат и ја, већ и на пример једна француска принцеза – српска краљица Јелена.

Ово је уједно и моја омиљена прича. Испричаћу вам ову причу моје баке, онако како сам је ја запамтила. Ближило се време предаје радова за музејски зборник. И док сам размишљала о чему да пишем, дође ми у госте моја другарица Ана и рече: „Треба да пишеш о принцезама, сви воле принцезе.“ „Ако је тако“, рекох, „онда добро, писаћу о принцезама“.

Тако се завукох међу историјске списе и почех да тражим где су исписани животи принцеза о којима сам толико слушала. Нисам тачно знала где да тражим, када ме са једне странице запахну опојни мирис јоргована.

„Охо!“, помислих, „можда овде наиђем на неку принцезу. Пуоздано знам да принцезе воле цвеће.“ Осећај ме није преварио. Мирисна страница ме одведе у 13. век. Река Ибар је весело жуборила као и данас, а њеном долином је било засађено мноштво јоргована чији се опојни мирис ширио надалеко. Ове прелепе јорговане је засадио наш краљ Урош Први Немањић у част своје жене, француске принцезе Јелене Анжујске, мајке славних краљева Милутина и Драгутина. Желео је да је сваког јутре буди мирис њеног омиљеног цвећа.

Принцеза Јелена је много волела цвеће, а поставши српска краљица, убрзо је заволела и своју нову домовину Србију.

Пошто права љубав никада не остаје само на речима, већ се доказује делима, то се и наша краљица Јелена трудила да својим делима покаже ту љубав.

Госпуду у славу подигла је многе цркве. Нашу лепу Србију је украшавала цвећем, а српски народ даривала разним даровима. Своју властелу златом и сребром, али много више од тога је давала сиромасима, о којима се лично бринула. Многе сиромашне девојке из целе земље је доводила на двор који се налазио на самој граници Косова и Метохије, у Брњцима. Тамо их је учила писмености, кулинарству, плетењу, везу и многим другим женским пословима. Често им је она сама била учитељица. Чудиш се како то да краљица уме да плете, везе и бави се женским пословима? Наравно да уме! Ове племените вештине су одувек биле украс не само девојкама са села, него и правим принцезама. Праве принцезе се овим вештинама уче од малих ногу. И данас су у ризницама сачувани предмети извезени рукама наших краљица.

Принцеза Јелена је била и велики познавалац уметности. Ако се накада нађете у близини града Краљева, па Долином јоргована кренете јужно ка Новом Пазару, обавезно свратите до манастира Градац. Градац је задужбина свете краљице Јелене Анжујске. Да би га изградила, доводила је најбоље уметнике са разних страна, тако да је грађевина необично леп спој уметности истока и запада. У цркви ћеш наћи гроб где почива у миру ова наша велика краљица. Само треба да знаш да је она и данас жива јер ју је Господ убројао међу свете угоднике своје.

Чула сам да су долином Ибра поново почели да саде јорговане. Ако случајно будете ишли у ове крајеве, молим вас, погледајте има ли јоргована.

Ивона Ђорђевић, б. разред
ОШ Момчило Настасијевић, Горњи Милановац

Разредни старешина: Наташа Буха, професор српског језика и књижевности

СЛИКАР МОГА ГРАДА

Мислила сам да ме ниједан кутак мог кварта, чије улице истражујем ево већ 15 година, не може изненадити нечим непознатим. Ето, то се ипак десило. У једној улици у самом срцу мог Ниша, необичној по томе што вас у њу с једног краја дочекује Народни музеј, а са другог Народна библиотека „Стеван Сремац“, једног дана, сасвим скоро, поздравио ме је један нови излог. А из излога на мене је прстом показао и руком ми махнуо да уђем један познати лик. Зар он?! Тако ме је дочекао и на вратима своје родне куће у Сенти, кад сам била у посети нашим другарима са којима се моја школа годинама дружи. Он, главом и брковима – Стеван Сремац.

Чудном нити вучена, уђох на позив. Ђонови патика зашкрипаше по паркету боје меда. Бели зидови, старински рамови, плетена столица за љуљање, дрвени сточићи, пицев штап, грађанско одело средњег трговачког слоја, пуцкетање намештаја, мирис... учинише да заборавим кишни дан и градску вреву који су остали испред излога пицеве спомен-собе. Очи ми лете преко фотографија на којима је уловљено неко давно време. Она невидљива нит која ме је овде увукла, вуче ме још. Не да ми да се предуго задржавам на једном месту. Тамо, тамо, у углу собе, тамо је центар света. Велика кожна столица и сјајан сто од црвенкастог дрвета. Ту је вештом руком исцртавао нама драге ликове. Ту је, попут европских писаца свога времена, описивао душу и живот свог народа.

Направих се да не видим гајтан који упозорава посетиоце да не прилазе даље и седох. Лева рука мирно се спусти на рукохват столице, а десна нежно додирну ивицу стола. Прсти почеше сами да се померају као по диркама клавира. Моје јагодице као да су пратиле неки невидљиви текст урезан у саму површину стола. Беше то прича о Стевану Сремцу, Сенђанину који је волео мој град и који је о њему оставио запис као нико пре ни после њега. Асфалт устукну пред калдрмом, стакла са „Калче“ препустише место високим, дрвеним капијама и зидовима који чувају од радозналих погледа пролазника мале, беле куће и цветна дворишта пуна света какав је на фотографијама у овој соби. Одједном сам видела писца окруженог ликовима које је створио са много љубави. Пред мојим очима оживеше Зона, Мане, хаџи Замфир, Ивко, Калча и весела дружина. Заори се смех, засвира музика, зазвечаше даире, запущаше ловачке пушке. Просторијом се рашири мирис јоргована, ружа, дуња, печене кафе и дувана. Појави се Ниш какав је писац „турио у причу“. Убав Ниш! Ех, мој граде, куде је сад тај убавиња твоја?

Из тих мисли прену ме строги поглед иза наочара.

– Дете, не видиш ли да је то експонат? Не смеш тамо да седиш.

– Али, звао ме професор Сремац да мало попричамо.

– Мала, много си вицкаста. Иди у Казанџијско сокаче, у неки кафић, па се тамо мангупирај!

Добро, може. Одох до сокачета да тамо, на оном малом тргу, још мало диваним са гос'н Сремцем. Тамо ће нам се у причи придружити наш Калча и његов Чапа. Одох да им се захвалим што су Европи нас Србе приказали као доброћудне и веселе шаливције.

Николина Анђелковић 8/4 (15 година)
ОШ Радоје Домановић, Ниш

УЖИЧКА ХИДРОЦЕНТРАЛА

Prva hidrocentrala u Evropi, a druga u svetu odmah iza hidrocentrale sa Nijagarinih vodopada koja je napravljena samo pet godina pre užičke centrale. Nalazi se u Užicu na desnoj strani reke Djetinje. 3. maja 1899, položen je kamen temeljac, uz prisustvo kralja Aleksandra, njegovog oca kralja Milana i brojnih zvanica. Izgrađena je po Teslinim principima. Uprkos svim teškoćama, od finansijskih do onih koje stvaraju geološki sastav i konfiguracija terena, akcionari će uspeti da izgrade i branu, i jaz i hidrocentralu. Iz nemačke fabrike Siemens-Halske nabaviće turbine, dinamо-mašinu i ostalu potrebnu opremu. Puštena je u rad 2. avgusta 1900. godine. Energija iz ove hidrocentrale, upalila je te avgustovske večeri prve sijalice u užičkim kućama.

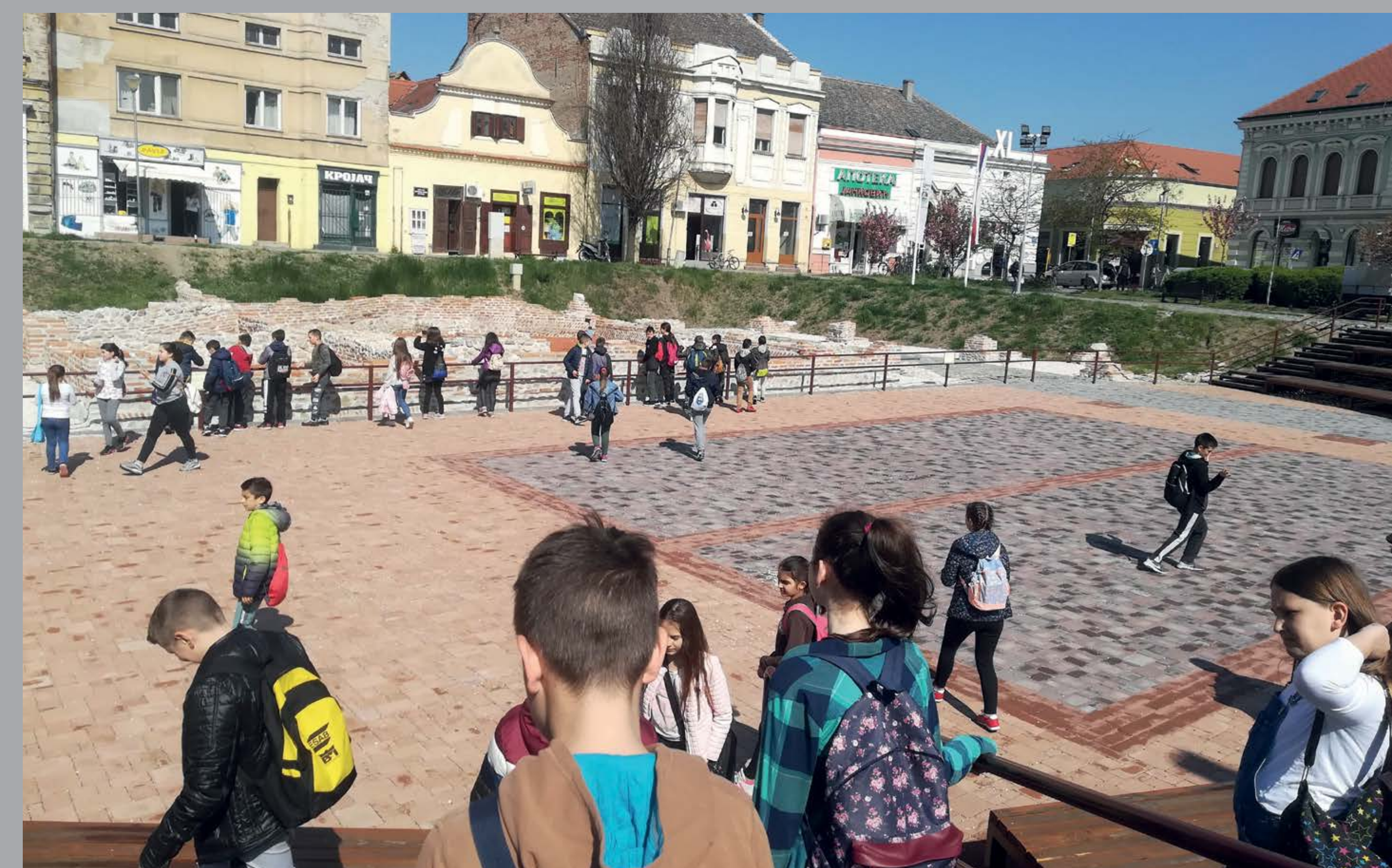
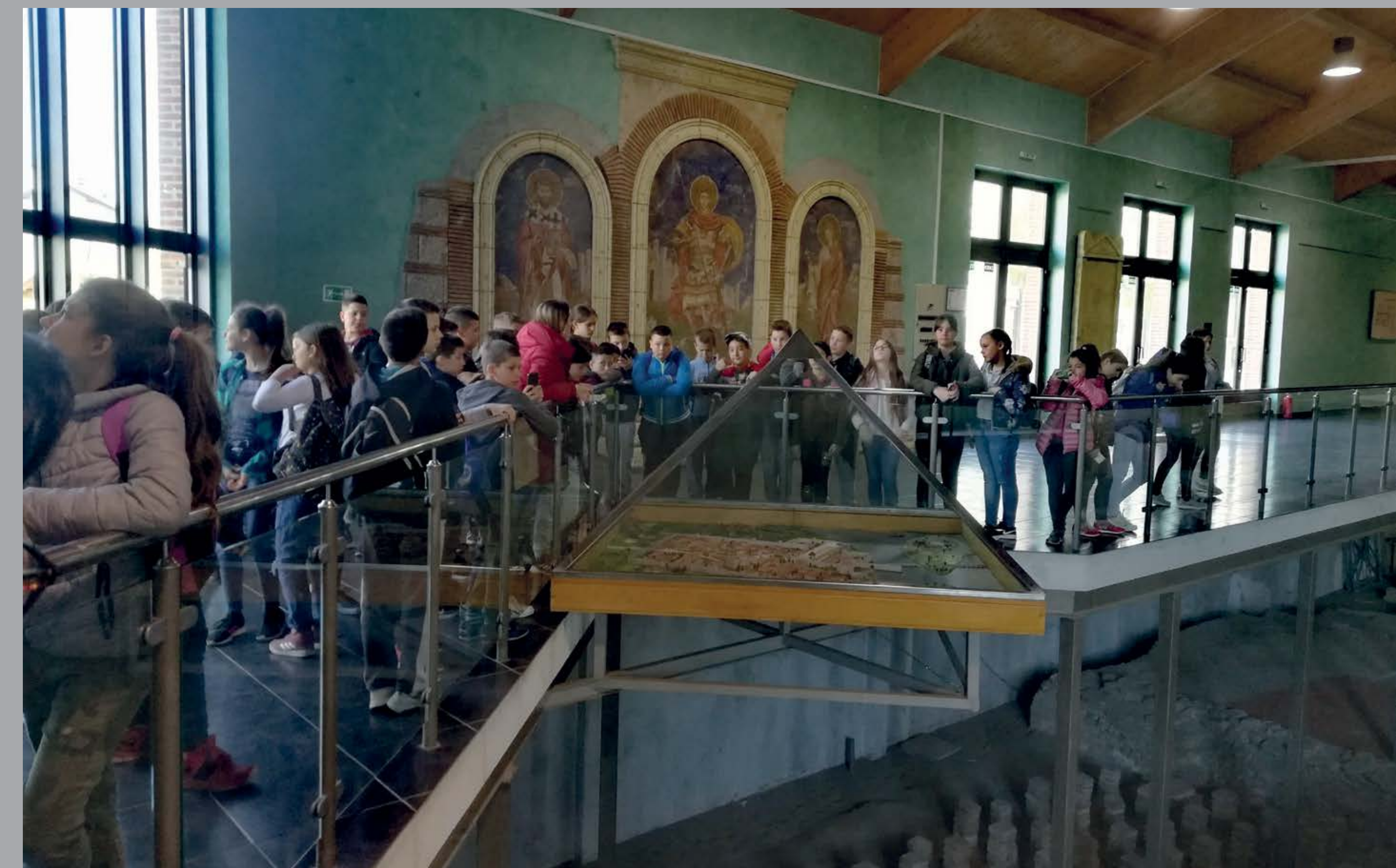
Ova hidrocentrala je predstavljala veliku pomak u Evropi za proizvodnju električne energije. Traka koja pokreće turbine i generator napravljena je od kamilje kože pa je verovatno i to dokaz izdržljivosti tog kaiša. Ova hidrocentrala je radila sve do 1973. godine. Prestala je sa radom zbog pruge Beograd-Bar zbog koje je morao jaz iz kojeg je voda izlazila da se zatrpа. Nakon nekog vremena kamenje sa jaza je sklonjeno pa je hidrocentrala krenula sa radom. Nije radila kao pre ali je ipak radila. Ova hidrocentrala je ponos grada Užica i cele Srbije.

ПУТЕВИМА РИМСКИХ ЦАРЕВА

И ове школске године, ученици петих разреда ОШ Стеван Сремац из Борче су у организацији наставница историје, Јелице Пендић и Мирјане Милошевић, посетили некадашњи римски град и једну од престоница римског царства, Сирмијум. Ученици су обишли Царску палату, споменик вучици и прасету, Житни трг са остацима некадашњег римског амфитеатра и уживали у сунчаном дану у градском парку некадашње римске метрополе.

Сирмијум је свакако нераскидива веза културног наслеђа Србије са светским културним наслеђем. Поред наставница историје важну улогу у овом излету до римског града имао је ученик који обожава историју, Гојко Курјак који има 12 година и који се врло детаљно припремио да информише о локалитету своје другаре на путу до Сирмијума.

ZAJEČAR

Ja sam odabrala jedno pozorište i grad Zaječar, jer sam u njemu provela značajni deo svog detinjstva, na raspustima kod bake i deke. U tom gradu postoji jedna znamenitost, koja je značajna za kulturnu baštinu naše zemlje Srbije, a to je Narodno pozorište Timočke Krajine „Zoran Radmilović“. U tom pozorištu sam sa bakom i dekom gledala nekoliko dečijih predstava kad sam bila mala, i nosim lepe uspomene iz njega. Zgrada pozorišta je arhitektonski jako lepa, iako mala, privlači pažnju visokim belim stubovima na ulaznim stepenicama, pa deluje grandiozno i veće nego što inače jeste. Meni, kao maloj devojčici, tada se činila još većom.

Predstave Zaječarskog pozorišta su se izvodile i na "daskama koje život znače" nekih evropskih pozorišta, i osvajale nagrade i naklonost publike drugih zemalja. Samim tim, tako malo pozorište iz jednog malog grada, kao što je Zaječar, zaslužuje značajno mesto u kulturnoj baštini Evrope. Svojim sjajnim predstavama i odličnim glumcima može da se meri sa velikim i značajnim pozorištima širom Evrope. To je blago svake zemlje, kojom ona može da se predstavi izvan svojih granica, i sruši jezičke, rasne ili kulturne barijere koje mogu da postoje između njih. Jer jezik umetnosti ruši sve barijere među ljudima.

Za mene je evropska baština bogatstvo jedne zemlje u njenom kulturnom nasleđu, a pre svega u ljudima, koji svojim doprinosom umetnosti, kulturi, nauci, predstavljaju i prikazuju svoju zemlju u najboljem svetlu i izdanju. Na taj način smo kao deo Evrope značajni za celu sliku koju šaljemo svetu o nama kao celini. Smatram da svaka zemlja, ma koliko mala bila, može da doprinese bogatom nasleđu, koje ostavljamo budućim generacijama za istoriju koju sami ispisujemo. Različitosti u kulturama evropskih zemalja treba međusobno da se obogaćuju razumevanjem drugih, i prihvatanjem tih različitosti kao dela nečijeg nasleđa, koji je je bitan za razvoj i lepotu neke zemlje. Za zajednički život, u jednoj velikoj kući, pod krovom Evrope, potrebno je da sve zemlje doprinose razvojem obrazovanja, nauke, umetnosti i kulture, i da se naš suživot zasniva na lepim i pravim vrednostima kojima je obogaćujemo. Pozorišta su jedna od njih, i zato smatram da su značajna za kulturnu baštinu Evrope.

"Grad Zaječar se nalazi u Istočnoj Srbiji. Zaječar je poznat po imenima velikana koje je iznedrio, Nikoli Pašiću, Zoranu Radmiloviću, Dorđu Genčiću, a takođe je poznat i po festivalu „Gitarijada“, koji se održava jednom godišnje, još od 60-tih godina prošlog veka. Zaječar je grad koji posebno privlači pažnju turistima. Najpoznatiji kulturni spomenik grada Zaječara je Gamzigrad „Felix Romuliana“, koja se nalazi kod Gamzigradske banje, u blizini Zaječara. „Felix Romuliana“ je priznata kao svetska kulturna baština pod zaštitom UNESCO-a.

Znamenitosti Zaječara

*U Zaječaru su u počast izginulim ratnicima podignuti spomenici. Neki od njih su Spomen-česma, Spomen-kosturnica palim borcima NOR-a, Spomenik borcima palim u NOR-u, Spomenik izginulim ratnicima u balkanskim i Prvom svetskom ratu, Spomenik izginulim učesnicima Timočke bune.

ZNAČAJNE TURISTIČKE MANIFESTACIJE U ZAJEČARU

„Dani Zorana Radmilovića“ – Ova manifestacija traje deset dana, i održava se u drugoj polovini oktobra. Ovaj festival se održava u znak sećanja na slavnog glumca Zorana Radmilovića. Takođe u znak sećanja na ovog glumca, pozorište nosi njegovo ime.

„Gitarijada“ – Jedan od najstarijih rok festivala u Evropi, prvi put je održan početkom 60-tih godina prošlog veka. Održava se početkom avgusta i traje oko tri dana. Ova manifestacija u kampu na Kraljevici okupi oko 15.000 mladih posetilaca.

„Hajduk Veljkovi dani“ – Održava se u sećanje na srpskog junaka Hajduk Veljka Petrovića.

„Narodni muzej Zaječar“ – Nalazi se u centru grada Zaječara i osnovan je marta 1951. godine.

„Radul begov čardak“ – Nalazi se u centru Zaječara, u trgovačkom delu grada. Jedan je od spomenika orijentalne arhitekture u ovom kraju. Prema legendi, sagrađen je krajem 18. veka i pripadao je nepoznatom turskom begu.

O Zaječarskom pozorištu, kao kulturnoj baštini

*Pozorište u Zaječaru formirano je 1946. godine kao Oblasno narodno pozorište. Prva predstava, koja je odigrana, 2. februara 1947. godine u zgradi nekadašnjeg Esnafskog doma, na sceni novog profesionalnog pozorišta, bila je „Žita cvetaju“ Jurija Mokreva. Za veoma kratko vreme, Zaječarsko pozorište izraslo je u uglednu i dobro organizovanu kulturnu ustanovu, koja je svoju delatnost u početku vršila na području Timočke krajine.

Na inicijativu ljudi iz zaječarskog teatra 1965. godine u Zaječaru je osnovan jedan od najznačajnijih pozorišnih festivala u Srbiji - Susreti profesionalnih pozorišta Srbije „Joakim Vujić“. Za više od pet decenija, koliko ovaj festival traje, Zaječar je šest puta bio domaćin, a ansambl pozorišta osvojio 80 nagrada na festivalima koji su održavani širom Srbije, čime se svrstava u najuspešnije teatre u zemlji. Komadi „Kamen za pod glavu“, „Četiri sata“, „Karolina Nojber“, „Putujuće pozorište Šopalović“ samo su deo ostvarenja koja su pobudila pažnju publike ali i stručnog dela javnosti, osvojivši ne mali broj nagrada za glumačko izvođenje, režiju, scenografiju i kostime, na raznim festivalima u zemlji i inostranstvu.

„Dani Zorana Radmilovića“, smotra najboljih pozorišnih ostvarenja, osnovani su 1992. godine, a nagrada koja nosi Zoranovo ime, u glumačkom svetu, važi za jednu od najprestižnijih.

Od 2009. godine održava se i „ZaječAR“, Međunarodni pozorišni festival za decu, smotra vrhunskih pozorišnih predstava za najmlađe profesionalnih teatarara iz zemlje i inostranstva.

Za više od 70 godina postojanja i uspešnog rada, pozorište u Zaječaru spada u značajnije institucije kulture na istoku Srbije. Do današnjih dana, pozorište je izvelo preko 420 premijera.

Sofia Đurić

ИЗЛОЖБА РАДОВА НЕДЕЉА СТВАРАЛАЦА ЕВРОПСКЕ БАШТИНЕ

Изложбу Недеља стваралаца европске баштине (*European Heritage Makers Week*) чине видео, штампани и PowerPoint радови настали на истоименом конкурс који је иницијатор Савет Европе. Конкурс је, по први пут у Србији, спроведен у сарадњи Министарства културе и информисања Републике Србије и Секције музејских педагога Музејског друштва Србије.

Конкурс Недеља стваралаца европске баштине био је намењен деци и младима од 12 до 18 година. Од учесника се тражило да посете музеј, галерију, споменик, парк, библиотеку, филмски центар, знаменито место, археолошки или неки други локалитет који се бави наслеђем; осмисле причу, направе видео рад, цртеж, слику на платну, графички рад, илустрацију или стрип о изабраном експонату, теми или локалитету и уз то поставе фотографију која представља њихову причу. Током овог периода, деца су активно истраживала и упознала културну баштину своје околине, откривала своје порекло и повезаност са баштином на европском нивоу.

На конкурс су пријављена 43 рада. Жири који је формирало Министарство културе и информисања Републике Србије изабрао је 5 радова који су послати као представници Србије за даље такмичење. Приликом избора најзанимљивијих прича приоритет је дат радовима у којима је јасно видљив лични доживљај деце према културном наслеђу које су истраживали. У коначном избору најзанимљивијих прича о културном наслеђу Европе, два од укупно десет награђених радова послата су из Србије. То су: *Vampires among the Serbs*, аутора Николе Михаиловског из Ниша и Иво Андрић, ауторке Мије Митровић из Београда.

Сви радови су видљиви и на сајту Дана европске баштине

<https://www.europeanheritagedays.com/European-Heritage-Makers-Week>

Изложба радова отворена је у четири града истовремено: Нишу, Крагујевцу, Београду и Кикинди. Реализацију изложби подржало је Министарство културе и информисања Републике Србије.

КАЛЕМЕГДАН СРПСКА И ЕВРОПСКА БАШТИНА КУЛТУРЕ

Гордо уздигнут изнад ушћа Саве у Дунав налази се Калемегдан, који се убраја у најлепше тврђаве и паркове Европе. Ја сам се и овог сунчаног јутра пробудила у нашем породичном стану на обали Дунава, који ми свакодневно доноси сазнања о баштини европске културе, док господин Калемегдан, у чијој близини живим, издашно шаље своје културно наслеђе ка Европи.

Ово је уствари суштински разлог, због којег са уздрхталошћу пишем, сликам, бележим и цртам Калемегдан као локалну и европску структуралну културу.

У породици и у школи ме уче да је СВЕ КУЛТУРА: све што настаје разноврсним облицима људске делатности и изражавања, све карактеристике друштвене средине као и значајније људске тековине, како материјалне тако и духовне природе. Тако су генерисани системи културе: ликовна култура, научна, привредна, музичка, позоришна, политичка култура, етичка култура и друге.

Схватате ли то, добар део свог времена посвећујем проучавању различитих култура, њихових повезаности и међусобних утицаја. Сва породична путовања су везана за посете истакнутим културним установама, музејима, ликовним галеријама и позориштима, како у Србији и њеним локалитетима, тако и у европским градовима (Беч, Париз, Минхен, Рим, Будимпешта и Атина).

Остајем овде недоречена, јер даља казивања превазилазе обим и намену овог рада.

Овде ми је, међутим, дата прилика да уз елементе ликовне културе којима сам приказала историјску и архитектонску структуру Калемегдана, укратко истакнем неке чињенице.

Калемегдан је изграђен на остацима старе келтске тврђаве из 4. века п.н.е, коју су дограђивали, рушили и проширивали Римљани, Турци, Гепиди, Готи, Аустријанци и други освајачи.

„Небројене крви и културе су се овде спојиле“, због важног стратешког положаја тврђаве. Хиљаде година историје је смештено испод Калемегдана, у Горњем и Доњем граду, на пример око Куле Небојша. Ту су присутни елементи средњовековне архитектуре са доминантним барокним решењима. Овде би се, између осталог, пронашли и „Александрова и Филипова драхма“, римски, византијски, угарски, српски, млетачки или турски ковани новац, као и кремењаче војника принца Еугена и буздовани Карађорђевић јунака.

Сваки пут и увек све више и више сам одушевљена сазнањима о чудесном и прелепом Калемегдану. Увек сликам старе зидине и куле (Сахат кулу и Кулу Небојша), посећујем римски бунар, Војни музеј, Уметнички павиљон „Цвијета Зузорић“, споменике Мештровића-Победник и Споменик захвалности Француској, као и многобројне спомен бисте. У комплексу Калемегдана су Злошки врт, игралишта за тенис и кошарку као и друга здања. Вредно је напоменути цркве Ружица и Света Петка. Калемегдан, као најстарији локалитет Београда, пружа осећај грандиозне културе и лепоте, који се надахнуто великим Дунавом и другим путевима повезује са европском културном баштином. Стављен је 1946. године под заштиту државе.

Вредно је истаћи да се Калемегдан, коме се љупко тепа „Калиш“, својом укупном културолошком структуром наметнуо и као неисцрпно и богато извориште „уметности и забаве“, тако да у овој 2019. години у оквиру недеље европске културне баштине, има посебан значај. У оквиру простора Калемегдана одржавају се многобројне спортске, музичке, културне и уметничке манифестације, што га чини местом уметности и забаве суграђана и многобројних туриста.

Желим да ово казивање о Калемегдану, који је загрљен двома европским рекама, завршим речима генијалног и вољеног Душка Радовића: „Пре него што ће јој се десити оно што ће јој се десити, Сава се увија и успија, као да јој је први пут, као да не зна да је иза окуке чека стари прописвет Дунав“. Калемегдан све то надзире и својом љубављу и ширином свима даје велику животну снагу. А ја сам срећна да сам ту, уз Дива наше културне баштине. У његовим недрима учимо да је КУЛТУРА СВЕ и да је СВЕ КУЛТУРА!

НАГРАЂЕНИ ВИДЕО РАДОВИ:

Иво Андрић – Мија Митровић, 13 г.
Vampires among the Serbs – Никола Михаиловски, 12 г.

Остали видео радови:

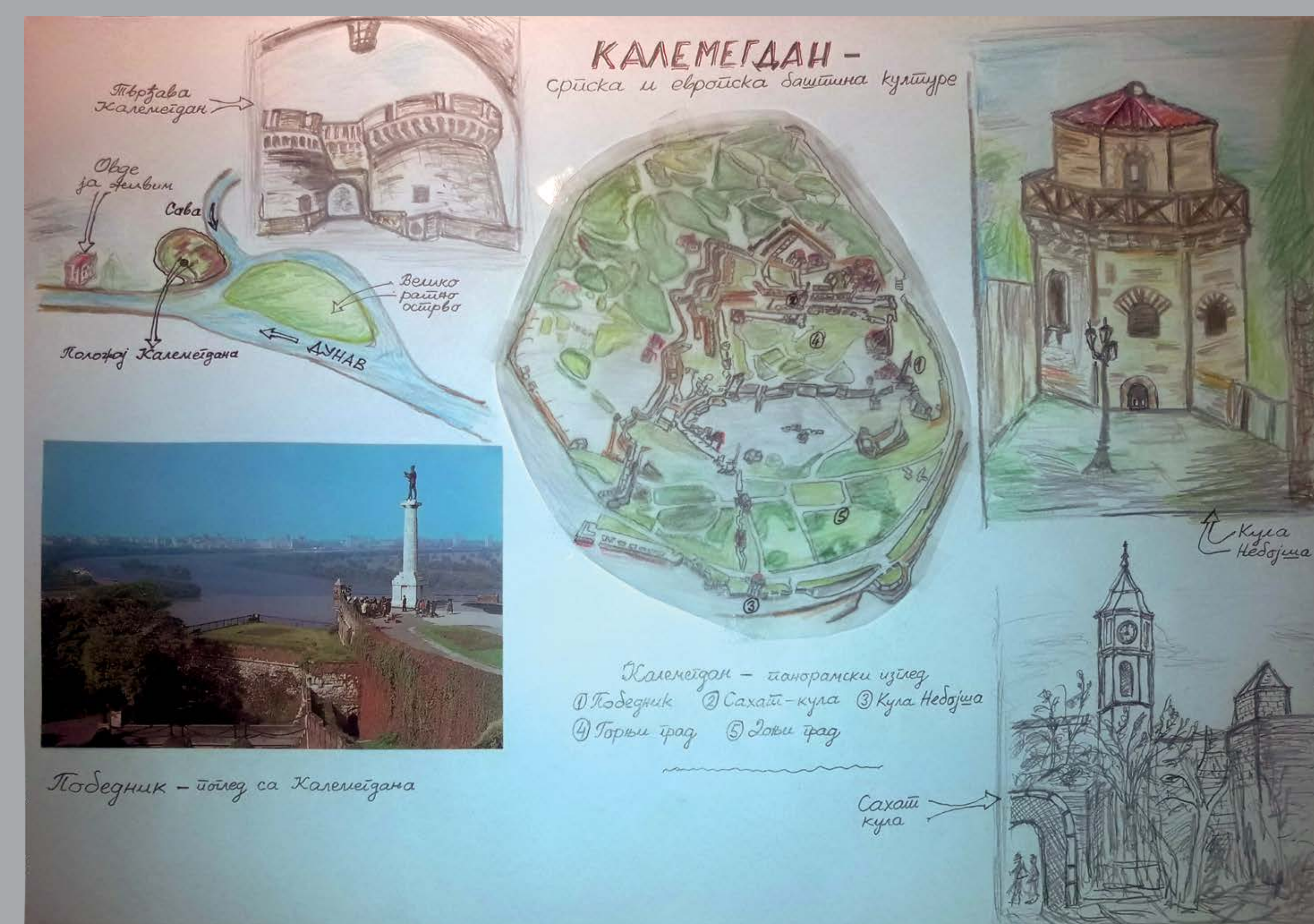
Бој на Чергу – Јован Младеновић, 12 г.
Vuban settlement – Ива Костић, 13 г.
Ђеле кула – група аутора, 17 г.
Калемегдан – Андрија Кивић, 15 г.
Крајпуташи – Сташа Василић, 16 г.
Константин Велики – цар и светац – група аутора, 18 г.
Културнаут (хиподром) – група аутора, 13 г.
Логор Црвени крст – Богдан Ашчековић, 14 г.
Млади бирају – група аутора, 18 г.
Незаборављени великан – Алекса Симоновић, 14 г.
Нишка тврђава – Андријана Илић, 13 г.
Пећинска црква апостола Петра и Павла – Михајло Тошић, 15 г.
Сава Шумановић Шид – група аутора, 12 г.

Power Point презентације:

Бој на Косову – група аутора, 16 г.
Голубачка тврђава – Теодора Пређевић, 17 г.
Културно наслеђе – Милица Стичков, 18 г.
Логор Црвени крст Ниш – Кристина Бранчић, 14 г.

Штампани радови:

Бели анђеос – Јована Томић, 14 г.
Фетислам – Катарина Јовановић, 14 г.
Фирентинска катедрала – група аутора, 13 г.
Гимназија Душан Васиљев – Наташа Зуковић, 18 г.
Јунаци нису појава честа – Николина Николић, 18 г.
Калемегдан – Сара Сојић, 14 г.
Кикиндске виле и палате – Анастасија Остојин, 15 г.
Легенда мог града – Милица Весин, 17 г.
Манастир Рујан – Марта Симеуновић, 12 г.
Народни музеј Кикинда – Курија – Маша Адамов, 17 г.
Нерешена тајна – Теодора Хорват, 15 г.
Пушкомитраљез – Огњен Белош, 12 г.
Путевима римских царева – група аутора, 12 г.
Ружа – Соња Псодоров, 15 г.
Сликар мог града – Николина Анђковић, 15 г.
Смедеревска тврђава – група аутора, 13 г.
Стрип Бића камена – Миља Момчиловић, 13 г.
Суваца – Петар Јерковић, 12 г.
Суваца у Кикинди – Смиља Лудајић, 17 г.
Тајне љубави рата – Тиа Малогајски, 15 г.
Трагом мириса јоргована – Ивона Ђорђевић, 12 г.
Ужичка хидроцентрала – Лука Младеновић, 14 г.
Зајачарско позориште – Софија Ђурић, 14 г.
Застава великокикиндског диштрика – Марко Симић, 12 г.

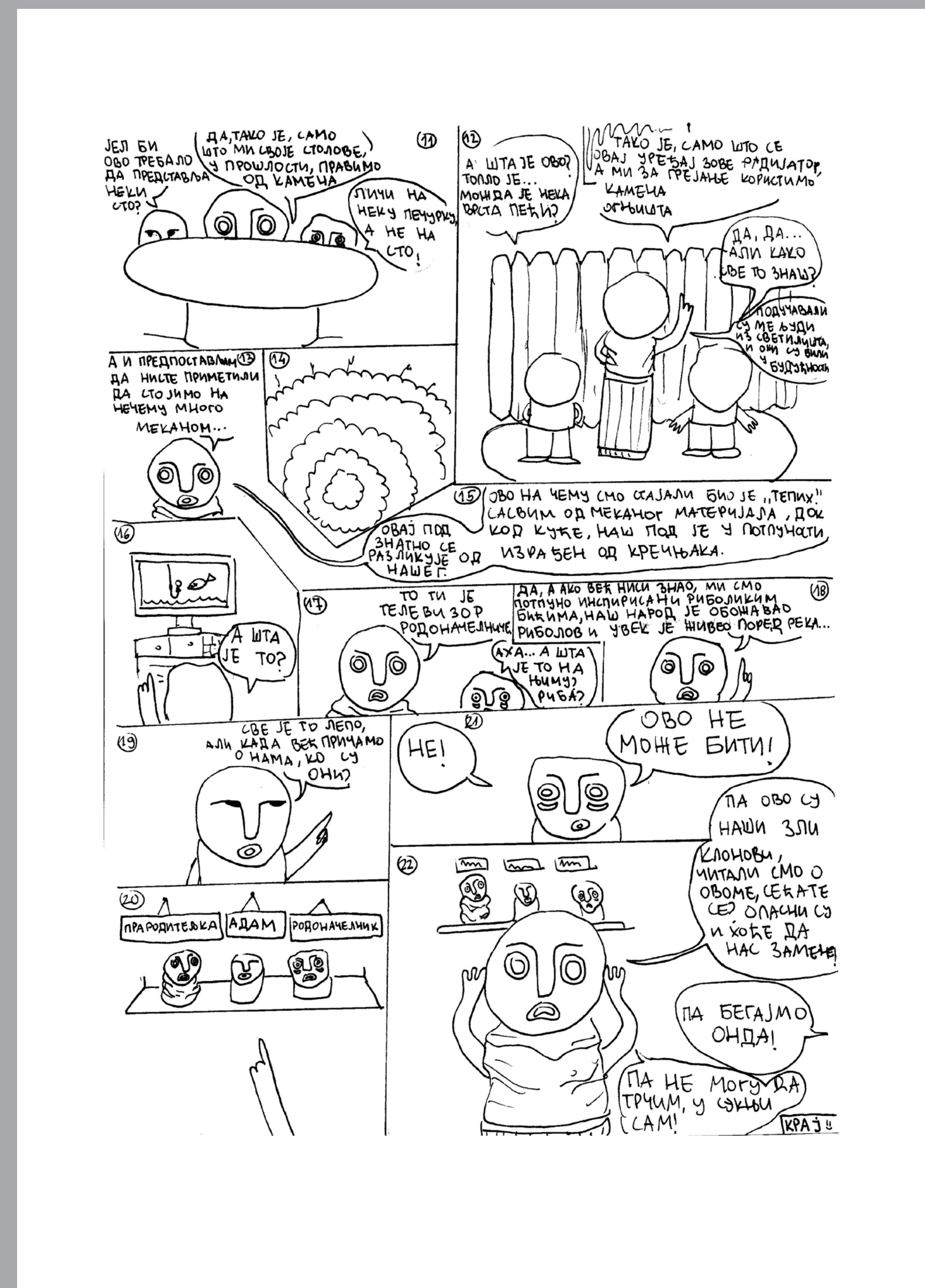
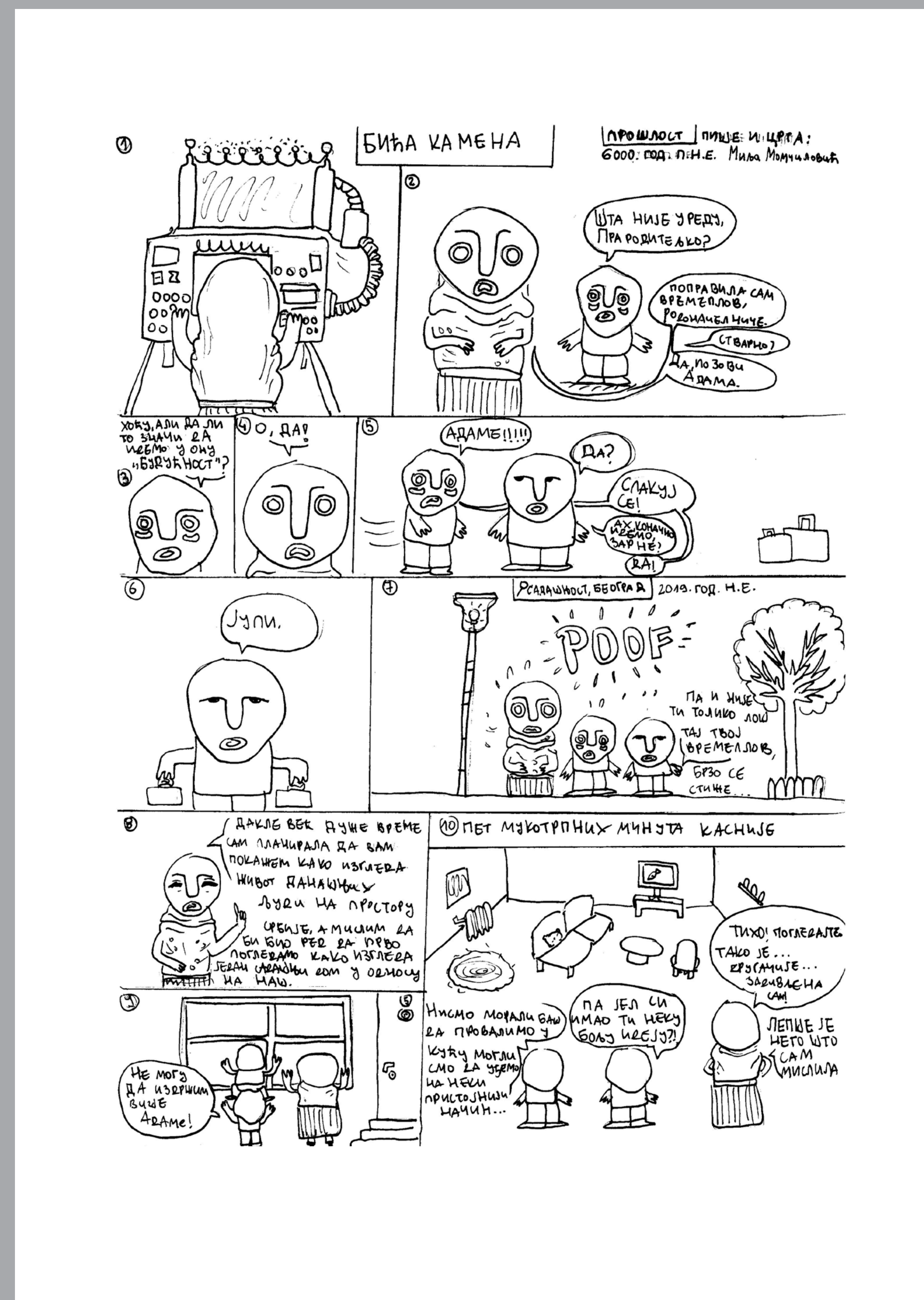

БИЋА КАМЕНА

Фигуре из Лепенског вира су ми најзанимљивије од свих археолошких остатака наших простора и са њима сам се по први пут после фотографија из књига суочила у збирци Народног музеја.

Импресионирана сам начином на који су наши преци организовали свој културни и друштвени живот а посебно су ми визуелно упечатљиве риболике скулптуре. Оне су ме и инспирисале за овај комични стрип којим бих желела да културу Лепенског вира приближим широј публици.

Миља Момчиловић, VII/4
ОШ Дринка Павловић, Београд

ЈУНАЦИ НИСУ ПОЈАВА ЧЕСТА!

Посекли су моје тополе јуче.
Плач сам њихов само ја чула.
Да ли још неког њихове сузе муче?
Да ли је само мени њихова крошња била вилинска кула?

Под њима су виле, у магли, плесале
– чаролију своју непрестано слале!
Њихове су се хаљине ноћима беласале.
Пред зору су ту, уморне, заспале.

Срушили су моје тополе јуче...
Само мени недостаје њихових крошњи шум.
Нема гугутке да у крошњама гугуче.
Само моје срце за њима плаче, и под њима, усамљен друм...

Нема више плеса, виле песму не поје...
Нико несретнима руку да пружи...
Убили су прве дечије хероје,
јер сличан се са сличнима дружи!

Срушили су вилинске дворе, јуче...
Где ће сада да живе виле, и птице?
У мојим очима нови видик, без њих, пуче:
нема ни шума, ни хлада... тополе као да ту никада и нису биле!

Ни виле се вратити неће
– сада испод врба косе плаве плету,
другима дају прегршти среће,
осмехују се сваком несретном детету...

А ја? Стојим сама ту, где су тополе биле,
Тражим детињство што без трага неста.
Играм, где су играле и виле.
Плачем – јунаци нису појава честа!

Николина Николић (18), литерарна дружина „Змај у зеленим чарапама“

THE HEROES ARE NOT EASILY FOUND!

Yesterday they cut my poplar trees!
I heard their cries...
Do their tears bother anyone else too?
Was their crown a Tower of fairies – only to me?

Under them the fairies danced in the mist
– spreading their magic time and again!
Their dresses flashed white in the nights.
And in the dawn, they would sleep there, exhausted...

Yesterday they tore down my poplar trees...
Only I miss the sound of their crowns!
Doves do not coo in their crowns anymore.
Only my heart cries for them and under them a lonely road...

There is no more dance, the fairies sing no more...
No one to give a hand to the unfortunate ones...
They killed the children's first heroes,
Because like rejoices in like!

Yesterday they tore down the fairy castles...
Where are fairies and birds going to live now?
In my eyes, the new vista, without them, opened:
There are no trees nor shade... as if the poplars were never there!

The fairies too, are not coming back
– now under the willow trees they comb their hair,
giving lots of luck to others now,
They smile onto every unfortunate child...

And me? I stand alone where poplars used to be,
Looking for my childhood, gone without a trace.
I dance where the fairies danced.
I cry – the heroes are not easily found...

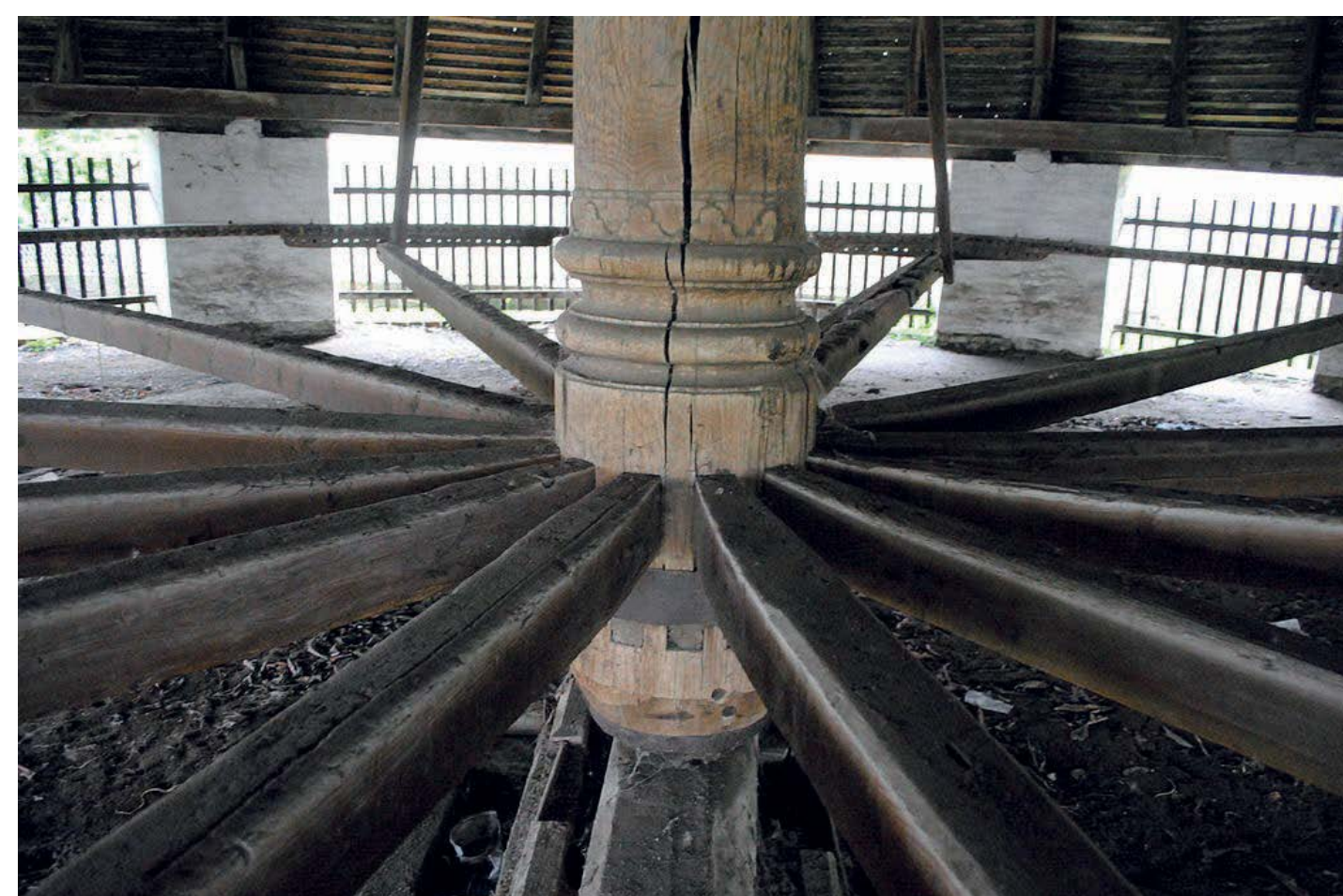
Nikolina Nikolic (18), literary fellowship „Dragon in green socks“

SUVAČA U KIKINDI

Kikinda je možda mlad i mali grad, ali je pun istorije i izgubljenih kultura, jedna od njih je suvača. Ona je jedna od mnogobrojnih istorijskih osobenosti Kikinde i od neprocenjivog je značaja za naš grad i njegove stanovnike.

Suvača je jedini sačuvani suvi mlin na konjski pogon u Srbiji. U Kikindi je nekada bila čak 51 suvača. Sada postoji samo jedna koja je sagrađena 1899. godine, a radila je do 1945. godine.

Mlinovi na konjski pogon bili su poznati još u vreme starog Rima, a sem konja, u oskudnim godinama pokretali su ih i ljudi. Ova vrsta mlina je karakteristična za Panonsku ravnicu. Prema podacima iz Poljoprivrednog muzeja u 19. veku ih je bilo oko 50 000 u Panonskoj niziji.

Suvaču je gradilo 30 zadrugara, koji su celokupnu građu i delove suvače kupili u Padeju i preneli je u Kikindu. Objekat je prizeman, priljubljen uz tle, proporcionalnih dimenzija. Njegova arhitektura je jednostavna. Izraz je čiste funkcije, bez estetskih pretenzija, jedinstven zbog vidljive krovne konstrukcije.

Ona je kružne osnove, formirane od 14 opekam zidanih stubova koji nose dominantnu krovnu konstrukciju u obliku višestране piramide u funkciji pogonskog prostora, i pravougaonog dela podeljenog na mlin i

mlinarevu sobu. Krovna konstrukcija je drvena, prekrivena biber crepom. Mlini prostor je pravougaone osnove, sa krovom nižim od krova suvače. Mlinarev stan čine soba, kuhinja i ostava. Pod je od nabijene zemlje, a zidovi od naboja.

Suvača se sastoji iz jednog kola, za čije se paoce uprežu konji. Od broja konja zavisila je brzina, odnosno količina samlevenog žita. Konji su se kretali u krug i obrtali su veliku drvenu osovinu, koja ima od 212 do 516 drvenih zubaca. Veliki obrtni točak suvače prečnika je oko 12 metara i naziva se popa. Za samo jedan par upregnutih konja, suvača je mogla da samelje 100kg pšenice na sat. Staza od cigala, kojom su se kretali konji, posipana je peskom, jer je većina pomeljara bila siromašna, pa je dovođila nepotkovanе konje. Istoričari kažu da se u kikindsku suvaču uprezalo najviše 12 konja. Na krajevima paoci su spojeni za kola, koja preko sistema zupčanika, okreću dva para kamenja za meljavu. Od meljave se dobijalo najfinije belo brašno. Takođe, kaže se da je ovo brašno za oko 15% bilo skuplje od drugog i da je korišćeno čak i na Bečkom dvoru. Pored žitarica mlela je papriku, rede biber i cimet. U suvači su stalno radila dva čoveka, suvačar i gonič konja. Broj goniča povećavao se sa brojem upregnutih konja. U kriznim vremenima, veliko kolo u suvačama su pokretali ljudi.

Pod naletom industrijalizacije, stvaranjem parnih mlinova krajem 19. i početkom 20. veka suvače polako nestaju. Pored kikindske, u Evropi su sačuvane još samo dve, u Mađarskoj u Sarvašu, i u Hrvatskoj na Otoku. Sredinom jula Narodni muzej Kikinda organizuje etno manifestaciju „Dani suvače“, koja je bazirana na očuvanju tradicije. Godine 1999. obeleženo je je sto godina njenog postojanja. Za taj jubilej izdata je knjiga „Suvača u Kikindi“.

Danas je suvača u društvenoj svojini, a pravo na korišćenje ima AD Kikindski mlin. Nalazi se pod zaštitom države sa najvišim stepenom kulturne zaštite, kao kulturno dobro od izuzetnog značaja. U toku je izrada tehničke dokumentacije za njenu rehabilitaciju, i ona bi trebalo da postane neka vrsta muzeja.

Smilja Ludajić, 17 godina, Kikinda

SUVAČA

U mom gradu koji se zove Kikinda nalazi se jedina preostala suvača. Suvače su najstariji mlinovi ravnice. U njima su se koristili konji za mlevenje žitarica. Kikindska suvača je jedini sačuvani mlin na suvi pogon.

Suvače imaju kružni oblik sa prečnikom od 18 do 20 metara. Pod krovom se nalazi najvažniji deo suvače: veliko kolo učvršćeno za drvenu osovinu koja se zove popa. Na rubu kola postavljeno je 516 drvenih zubaca. Sistemom zupčanika prenosi se energija na dva para kamenja za meljavu.

Ostale suvače se mogu naći u Belgiji, Kanarskim ostrvima, Hrvatskoj, Engleskoj, Francuskoj, Mađarskoj, Škotskoj, Španiji i Sjedinjenim Američkim Državama.

Petar Jerković, VI razred
OŠ Jovan Popović, Kikinda

КИКИНДСКЕ ВИЛЕ И ПАЛАТЕ

Кикиндске виле и палате, као центри градске архитектуре, грађене су у 19. тј. почетком 20. века. Њихова првобитна намена је била величање тадашњих велелепних грађевина и земљопоседника. Они су градили виле и палате како би показали своју моћ и снагу у односу на обичне грађане који су живели у раној Кикинди. Такође, то није била кључна функција ових велелепних грађевина, у њима су живеле породице власника.

Кикинда може да се поноси са једанаест вила и палата, али објекат са најинтересантнијом историјом је вила грофа Винцахиђија. Племићку и банкарску породицу, пореклом из Немачке, предводио је чувени Деже Винцахиђи. Богата породица, са имањем у Винцаиду, одлучила је да сагради вилу у центру Кикинде, тако да њена примарна намена буде за становање грофове породице. Неколико деценија касније, вилу је наследио његов син за кога се говорило да је био прави господин, боем, али и велики коцкар. Пред Други светски рат, услед зависности од коцкања, упао је у дугове, па се одселио у Будимпешту. Објекат је продат Ани Кастори, девојци из једне богате немачке породице. Она је просторије виле, за време рата, уступала немачким официрима за балове и прославе. После Другог светског рата грађевина, као и имање у Винцаиду, су национализовани, а сви помоћни објекти су срушени. Главна зграда је 1946. године преуређена тако да се данас ту налази Народна библиотека. Кикинђани од малих ногу улазе у њу и трагају за књигама које ће им помоћи да оду негде далеко и да се диве градовима, споменицима, делима, а ни не примећују да је једно дело увек било ту, без игде икога да се њиме поноси.

Свака вила или палата прича своју причу, страствено говори о својим власницима, њиховим особинама и култури. Прича грофа Винцахиђија обишла је Немачку, дотакла је стил Европе, па тако доказала своју вредност, лепоту и различитост. Њен циљ је био да покаже своју ширину и моћ свима који су жељни новог, другачијег. Можда нека друга песма или бајка баш сада обилази неки други крај, не само Европе, оваква уметност влада светом.

Анастасија Остојин, 15 година

NARODNI MUZEJ KIKINDA – „KURIJA“

У мом граду Кикинди налази се Народни музеј, који је за време аустругарске власти био познатији као Кuriја. Кuriја, на латинском *Curia*, означава судницу. Овај музеј представља једну од најстаријих и најпознатијих зграда у Кикинди.

Potreba i ideja za izgradnjom ove velelepne zgrade doseže do 18. veka, tačnije, 1790. godine jer je bila neophodna da se u njoj smeste dištriktski organi vlasti, kao i zatvorenici. Konačna odluka o izgradnji doneta je 1825. godine, međutim gradnja započinje tek 1836. i završava se 1839. godine. Građa za Kuriju najverovatnije je stigla sa Karpata i navodno je putovala rekom Begej, a deregljije (rečna plovila) su vukli burlaci (ljudi koji vuku rečna plovila). Grede koje se nalaze na tavanu Kurije duge su i do 16 metara. Zidanje zgrade Kurije obavljalo se pod nadzorom komorskog mernika Martina Krecera. Na timpanonu Kurije nalazi se zlatni lav težak 2t, koji predstavlja grb Velikokikindskog dištrikta.

Do 1876. godine Kurija je bila sedište Velikokikindskog dištrikta, a kasnije Kraljevskog sudbenog stola. U svečanoj sali Kurije 1872. godine, organizovani su prijemi za austrougarskog cara Franju Josifa, a kasnije, 1919. godine, i za jugoslovenskog kralja-regenta Aleksandra Karadorđevića.

Jedan od bitnijih događaja koji su se dogodili u Kuriji predstavlja napad mađarske konjice na drugi dan Uskrsa, 24. aprila 1848. godine, koja je zbog nemira upala u centar grada i počela da tuče okupljeni narod. Kikindani su tada upali u Kuriju, gde su se naoružali, i krenuli na vojsku. Kada su se mađarski vojnici razbežali, narod je otišao do zatvorskih ćelija i na slobodu pustio oko tridesetak zatvorenika. Razjareni narod je iz kuća kikindske gospode odneo vredne predmete, a jednom čoveku je kuća i zapaljena. Buna je ugašena sutradan, kada je kaznena ekspedicija Ernea Kiša u Kikindu stigla iz Žombolja. U ovom sukobu ubijeni su senator Aleksandar Isaković, sudija Stefan Vidak, kao i četiri oficira i pet seljaka. Međutim, najtragičniji događaj koji je zadesio Kikindu tokom istorije dogodio se u dvorištu Kurije. 3. januara 1942. godine. Tada su fašisti streljali devet pripadnika Dragutinovačkog odreda i to je bilo prvo javno streljanje u Kikindi. Ali, nažalost, to je bio samo uvod u ono sto je sledilo. Šest dana kasnije, na treći dan Božića, 9. januara, streljano je 30 antifašista.

Zgrada Kurije je imala mnogo uloga tokom istorije, a jedna od njih je i zatvor. Zatvor u zgradi kurije nalazio se u jednospratnom delu zgrade. Funkcionisao je od 1840. godine pa sve do kraja šezdesetih godina XX veka kada su osuđenici premešteni u zrenjaninski zatvor. U Kuriji je postojalo oko četrdesetak ćelija koje postoje i dan danas, ali se naravno koriste u druge svrhe, kao na primer za čuvanje muzejskih i arhivskih depoa.

Uprkos svim nemilim događajima koji su zadesili Kuriju, ona danas važi za jednu od najvažnijih i najdražih zgrada za Kikindane. Na mestu tadašnje sudnice i zatvora danas se nalazi Narodni muzej Kikinda. Tokom cele godine, u muzeju se dešavaju razne manifestacije, poput Mamutfesta, Noći muzeja, Dana ludaje, kampova za decu i mnogo radionica edukativnog karaktera. Već godinama, muzeju pomažu volonteri, među kojima sam i ja. U Kikindskom muzeju sam još od osnovne škole. Tokom godina sam naučila mnogo korisnih stvari, sticala radno iskustvo i disciplinu, pomagala zaposlenima, stekla sam mnogo novih prijatelja... Za mene muzej predstavlja divno mesto i jednog dana volela bih da postanem kustos u muzeju.

Maša Adamov

PUŠKOMITRALJEZ FIAT REVELLI M1935

U Narodnom muzeju Kikinda nalazi se jedan od primeraka Puškomitraljeza Fiat Revelli M1935. Fiat-Revelli 35 je italijanski mitraljez, modifikovana verzija Fiat-Revelli Modello 1914, koja je opremila italijansku vojsku Prvog svetskog rata. Konstruktor puškomitraljeza bio je Abiel Betel Revelli, po kome je i dobio naziv. Fiat-Revelli 35 dizajniran je 1934. godine, a u službi je od 1937. do 1945. godine.

Karakteristike:

- Kalibar metka je 8 mm
- Težina Puškomitraljeza je 18 kilograma , a težina postolja 23 kilograma
- Ispaljuje 500 metaka u minuti
- Početna brzina metka je 750 m/s
- Dužina mitraljeza je 1700 mm
- Dužina cevi je 653 mm
- Efikasni domet zrna 1000m

Ovaj mitraljez je italijanska vojska koristila u Drugom svetskom ratu. Drugi svetski rat u Srbiji trajao je od 1941. do 1945. godine. Većinu tog vremena, od 1941. do 1944. godine, Srbija je bila okupirana od nacističke Nemačke. Grad Kikinda je od okupatora oslobođen 6. oktobra 1944. godine.

Ognjen Beloš, VI razred
OŠ Jovan Popović, Kikinda

ЗАСТАВА И ГРБ ВЕЛИКОКИКИНДСКОГ ДИШТРИКТА

Кикинда је град у Војводини, у Србији. Великокикиндски диштрикт је настао 1774. године, захваљујући Марији Терезији, царици Хабзбуршке монархије.

У састав Диштрикта, поред Кикинде, ушле су и српске општине: Башаид, Мокрин, Карлово (део Новог Мишлошева), Врањево (део Новог Бечеја), Кумане, Јозефово (део Новог Кнежевца), Меленци, Крстур и Тараш.

Ово су застава и грб Великокикиндског диштрикта.

На предњој страни заставе налази се грб Великокикиндског диштрикта – пропети златни лав са сабљом који у подигнутој десној предњој шапи за перчин држи одсечену турску главу.

Марко Симић, VI разред
ОШ Јован Поповић, Кикинда

ЛЕГЕНДА МОГ ГРАДА

Ја сам Милица. Имам 17 година и живим у малом граду по имену Кикинда, на северу Србије, у централној Европи. Град у коме живим био је насељен 1423. године како сазнајемо по археолошким налазима. Између 1750. и 1753. године насељава се подручје реке Галацке, а недуго затим, крајем 18. и почетком 19. века овде долазе Немци, Мађари, Французи и Јевреји. Као и некада, Кики је и сада милтикултуралан град са пуно националних мањина трајно настањених у маленом граду.

Релативно млад град почиње да оживљава у архитектонском смислу када овде долази Марија Терезија и наређује изградњу града. Аустроугарски стил споља, и још понешто изнутра...

Градска кућа у самом центру града, православна црква, прелепе палате са каријатидама на њима, улице рађене по принципу шаховске табле... и један затвор где све почиње.

Садашња зграда Народног Музеја и архива у Кикинди некада је била затвор. О том времену и даље сведоче преостале ћелије у подземљу. Али подземље ове грађевине не крије само сабласне ћелије некадашњих затвореника, већ нешто много фасцинантније.

Наиме, радници који су радили на замени инсталације и каблова, и асфалтирању дворишта музеја пронашли су неколико улаза у сабласне тајне тунеле испод града. Касније је на порталима објављено како је то тунел за изливање фекалија из затвора и како је затрпан јер сада ничему не служи. Али легенда каже да је пре више од 150 година, уз учешће хусарске војске испод Кикинде тајно ископан вишекилометарски систем тунела.

Верује се да један тунел почиње испод зграде Поште, пружа се од Основне школе „Вук Караџић“, води испод православне цркве, доводи до зграде Курије, и завршава се на плацу преко пута „Гусала“ на месту где је данас дечије игралиште.

Ова легенда написана је и постављена у музеју, али пошто ме је ова прича заинтриговала више него доволно да потражим људе који знају нешто више о овоме и да поразговарам са њима, кренула сам у потрагу.

Прво сам у контакт ступила са радником који је радио на замени инсталација и асфалтирању музеја. Рекао је да док су копали не би ли пронашли каблове које треба да замене, пропали су кроз рупу, за коју се касније испоставило да је дугачки ходник са више рачвања у различитим правцима града. Рупа јесте закопана, како су портали наводили, али ово дефинитивно није била канализација, сигуран је и мој саговорник.

Моје интересовање сада све више расте, па своју потрагу настављам по мом малом родном граду. Мисли су ми збркане, док размишљам да ли сада ходам изнад свода неког тунела, и куда би он могао да ме одведе. Да ли ћу икад успети да крочим у њега? У нешто што је тако близу, тако на корак испод, а у исто време тотално недостижно и незамисливо.

Весин Милица, 17 година, Кикинда

После дугог трагања, успевам да ступим у контакт са човеком који је радио у кикиндској фирми за прераду воћа и поврћа „Прима Продукт“ који је такође ненадано пронашао улаз у тунел. Био је одлучан да своју причу исприча и мени, младој бунтовној девојци са помало чудним интересовањима.

Његова интригантна прича почиње тако што је радећи свој посао позван да помогне, јер се у свлационици десила хаварија, пукла је цев, па се просторија пунила водом. У просторију испод свлационице одлучно је ушао не би ли у што краћем року помогао да се квар санира. Квар су пронашли и уклонили га, али приметили су и врата која воде доле. „Зар постоји ниже?“ питао се док је зачуђено гледао у мрачни фоаје који скривају стара тешка и шкрипугава врата. Договорили су се да мало боље погледају шта је то уствари. Узели су лампе и кренули иза забрањених врата. Схватили су да их овај увучени ходник води у правцу центра града, али да постоје и нека скретања. После око пет стотина метара наишли су на прилично влажан и непробојан терен за њих у том тренутку па су одлучили да њихову експедицију заврше ту. По изласку из тунела, кршна капија опет је затворила пролаз пун тајни неког прошлог времена. Није био сигуран шта је то видео, куда је то прошетао, па је и он одлучио да истражи ову тему. Од старијих суграђана сазнао је да је то уствари тунел који са севера нашег града иде према центру. Речено му је да вероватно главни улаз испод саме Градске куће, или музеја. Да тунел води до зграде некадашњег комитета, до православне цркве, до Поште, до Касарне... али нејасно му је било зашто тај пролаз постоји у фабрици у којој је радио. Када се вратио у прошлост и подсетио се историје Кикинде, схватио је да су ове тачке повезане једном битном ставком – војне експозитуре и битне зграде. Пред фирме у којој је радио налазило се Јеврејско гробље. Од тог тренутка све је имало смисла.

Вероватно су тунели прављени, као и код осталих градова у Европи које су градили Аустроугари, за бег из града у случају опасности или напада. Испод сваке тврђаве која је саграђена у том добу, или граду у Европи постоје тунели и катакомбе.

Пошто сам волонтер у музеју, упитала сам кустосе да ли могу да фотографишем, и напokon уђем у тунел о коме се прилично интересујем. Добила сам прилику да фотографишем подрум, али да ли улаз у тунел стварно негде постоји, ни сами запослени нису сигурни. Или га до сада нису пронашли у великом и пространом подруму.

Даље нисам могла због своје сигурности, али надам се да ће некога такође заинтриговати ова тема, па се ипак одлучи да се улаз тунела пронађе и крене са истраживањем. До тада људи ће то називати само, просто „легенда“. А ја, ја ћу веровати људима који су ми своја искуства пренели, јер сам у потпуности сигурна да ти чувени тунели постоје.

GIMNAZIJA „DUŠAN VASILJEV”

Gimnazija „Dušan Vasiljev” predstavlja najstariju srednju školu u Kikindi. U školskoj 2018/19. godini zastupljeni su: društveno-jezički, prirodno-matematički i smer za učenike sa posebnim sposobnostima za računarstvo i informatiku za razliku od prvobitnih smerova u ovoj gimnaziji koja je između već pomenutih smerova, nudila i opšti smer. Nosila je naziv „Velika Kikindska gimnazija” kada beše osnovana 1858. godine. Smeštena u zgradi pod imenom Kurija - danas zgrada Narodnog muzeja i Arhive Kikinde, bila je srednja škola sa četiri razreda. Veliku Kikindsku gimnaziju su neretko upisivala deca nemačke i mađarske nacionalnosti u periodu do Prvog svetskog rata. Tokom Prvog svetskog rata služila je kao medicinski centar za vojnike (vojna bolnica). Nakon istog, gimnaziju pohađaju uglavnom učenici srpske nacionalnosti. Gimnazija doživljava veliki ugled između dva svetska rata, ali tokom Drugog svetskog rata ponovo menja svoju primenu, naime, pretvara se u kasarnu nemačke vojske. Godine 1945. gimnazija se deli na: Nepotpunu mađarsku i Nepotpunu srpsku gimnaziju neposredno posle kraja rata. Godine 1951. od gimnazije bejaše odvojena niža odeljenja i bejahu pripojena tada u osnovnim školama. Ime pesnika Dušana Vasiljeva pripojeno je gimnaziji kao naziv iste tek 1959. godine.

Gimnazija je u sponu sve do 1974. godine kada su i osnovane takozvane šuvarke - centri za obrazovanje. Ime su dobile po tadašnjem ministru prosvete Stipi Šuvaru koji je i pokrenuo reformu školstva. Gimnazija nije upisivala nove generacije učenika narednih 16 godina. Rad gimnazije biva obnovljen 1990. godine.

Gimnazija danas broji 17 odeljenja u kojima se nastava održava na srpskom jeziku. Zgrada je podeljena na gimnazijski i deo Ekonomsko trgovinske škole. Gimnazija „Dušan Vasiljev” je aktivan član pridruženih škola UNESCO od 2003. godine. Gimnazija je takodje uključena u program razmene učenika organizacije „Interkulture”. Jedna od manifestacija po kojoj je gimnazija prepoznatljiva je Noć gimnazije.

Gimnazija „Dušan Vasiljev” po mnogo čemu je povezana sa Evropom, iz kikindske gimnazije izašli su mnogobrojni danas zbog svog znanja svetski ljudi kao što su Miroslav Antić, Vesna Čipčić, Jovan Ćirilov, Vasa Stajić, Jovan Zivlak, Milivoj Jugin, Ranko Žeravica... Naravno, povezanost je prisutna i među kulturama, a djacima kao i učeničkim razmenama.

Zbog svega ovoga što nam ova divna gimnazija nudi, ponosno mogu reći da sam deo nje i da je moje srednjoškolsko doba provedeno na najbolji mogući način. Mnoge uspomene, prijateljstva, ljubavi, znanja, dogodovštine - to su sve uspomene od kojih čovek živi, stvara i zbog kojih je ponosan što su deo njega. Za kraj nemam mnogo toga reći, sem da je čudnovata ta veza između svakog djaka i Gimnazije „Dušan Vasiljev”.

Nataša Zuković

TAJNE LJUBAVI RATA

Kikinda je prelep grad sa dosta spomenika.

Svaki spomenik podseća na neku tragediju ili nekog velikana kojim se naš grad ponosi. Iz kabineta u kojem boravimo tokom nastave, imam pogled na jedan spomenik koji sa sobom nosi mnogo izgubljenih života i jednu tužnu ljubavnu priču.

U sadašnjoj zgradi muzeja nekada su bila smeštena dva objekta sa potpuno drugačijim namenama. Jednostavno, spojeno je nespojivo. Jednu zgradu delile su nekadašnja Gimnazija i ozloglašeni zatvor Kurija. Tamo su stali svi na koje bi se promislilo da su protiv vlasti, dok su u Gimnaziji boravili najbolji učenici željni znanja. Često je dolazilo do propusta stražara, pa su učenici dolazili u kontakt sa zatvorenicima. Tu su se radala mnoga prijateljstva i tajne ljubavi. Učenici su svojim prijateljima iz zatvora pomagali na koji god su način mogli, donosili im hranu i bili im glasnici, prenosili poruke najbližih. To je bilo isuviše rizično za njih zato što bi onda i oni mogli upasti u velike nevolje ukoliko bi bili otkriveni.

Međutim, jedna devoka nije ni malo marila za to. Ona je upoznala ljubav svog života u najozloglašenijem zatvoru. Dolazila bi svakog dana donoseći kolače i sedela koliko je mogla da ostane neotkrivena, slušajući priče mladića koji joj se sviđao.

Danima kad nije mogla da dođe, samo bi mislila na njega i ništa drugo nije radila. Ta ljubav je vremenom cvetala. Mladić se sve više i više zaljubljavao u devojku, a devojka je bila sve opčinjenija mladićem. Oni više nisu mogli da razmišljaju o budućnosti u kojoj nisu bili jedno.

I tako, vreme je protazilo, dolazili su raspusti i period kada se nije išlo u školu. Raspitujući se kod dugogodišnjih zatvorenika, mladić je saznao za jedan tajni prolaz za koji su znali samo zatvorenici koji su već odavno streljani ili deportovani u koncentracione logore širom Evrope.

Pre početka raspusta glavni stražar je došao do svih zatvorenika i rekao im kako se zatvor „čisti” i kako će napokon videti sunčeve zrake, a potom se podmuklo nasmejao i izašao iz ćelijskih prostorija. Neki od zatvorenika vrlo su jasno razumeli poruku i shvatili šta im se sprema i opraštali se sa poslednjim danima života.

Zaljubljeni mladić mislio je samo kako su to divne vesti i kako će moći da iznenadi sve svojim povratkom kući. Sutradan, kad se devojka ušunjala u zatvorske ćelije, momak joj je rekao ovu divnu vest i saopštio novu. Dao joj je prsten napravljen od nekoliko komada žice i rekao da će je, čim izađe, zaprositi. Ona ga je samo zagrlila i počela da plače, nije znala da li su to suze radosnice ili suze tuge zato što će izgubiti svog dragog shvativši jasno šta im je zatvorski čuvar poručio. Nije htela da kvari njihovu sreću, ali se trudila da poslednje dane provede što više sa njim u radosti. Njih dvoje su drugi zatvorenici nazivali Romeo i Julija, međutim mladić je na to samo dodavao kako će oni imati srećan završetak i istrajati zauvek.

Sledeće nedelje đacima Gimnazije rečeno je kako im raspust počinje ranije iz nekih razloga koji su bili poverljivi. Svi su bili vrlo srećni, ali devojka je bila i uspaničena i nije znala razlog tome.

Sutradan, kad je došla, zatekla je praznu zatvorsku ćeliju i grunula u plač. Trčala je po zatvoru i uspaničeno tražila svog dragog. Međutim, naišla je na čuvara koji ju je ljutito otpratio kući i objasnio njenim roditeljima šta se dogodilo. Ona je bila u kazni i do početka škole nije smela da izađe iz kuće.

Tog istog sunčanog dana, 6. maja 1942. godine, zarobljenici su poslani u zrenjaninski zatvor, zatim u logor na beogradskom sajmištu, da bi ih 18. maja iste godine internirali za Norvešku. U to vreme gotovo 4.500 mladića biva internirano sa područja Kraljevine Jugoslavije u 36 norveških logora smrti, a 58 iz Kurije.

Iza mladića devojci je ostalo samo jedno pismo: „Izvini što ti nisam rekao, znao sam šta mi se sprema, ostalo nam je samo Boga da molimo da ću se sa svojim drugovima vratiti živ. Hvala ti za sve lepe trenutke i čuvaj onaj žičani prsten u znak sećanja na mene ako se ne vratim. Mojih je 30 drugova streljano, zatim obešeno u Kuriji 9. januara. Molim se da ne budem i ja sledeći, nadam se samo da ćemo se ponovo videti, draga moja.”

Devojka je našla ovo pismo na mestu gde mu je ona ostavljala kolače. Posle tog dana sedela je svako popodne na klupi čekajući da se on vrati. Neki od njenih prijatelja govorili su da je poludela. Ona je i dalje čekala. Posle oslobođenja, 1945. godine, u Veliku Kikindu se vraća sedmorica logoraša. Lutajući gradom našli su devojku koja je spavala na klupi. Prepoznali su je i probudili. Ona je bila sva srećna misleći da je to on. Međutim, pogledavši ih malo bolje, shvatila je da je pogrešila. Jedan od njih saopštio joj je da je njen dragi streljan među prvima 16. i 17. juna 1942. Pričali su joj i kako je tamo bilo teško i kako su mnogi umirali od smrzavanja i gladi.

Ubrzo potom, devojka je umrla od tada neizlečivog tifusa. Svi koji svedoče tom događaju kažu da njih, kao i Šekspirove junake, povezuje neostvarena ljubav i tragičan završetak. I dan danas ljudi poistovećuju sa njima.

Ovaj spomenik poginulima u koncentracionim logorima Norveške sa sobom nosi razne neispričane i skoro zaboravljene priče. Ljubav je uvek bila jača od svega, pa i od zarobljeničtva, možda baš to simbolizuju bele ruže koje predstavljaju spomenik. Mi to možemo samo da slatimo.

Tia Malogajski, 15 godina
OŠ Feješ Klara

NEREŠENA TAJNA

Iako je bila sredina juna, kiša je padala tokom protekla tri dana. Napolju su ptičice brzo letele kako bi našle zaklon od letnjeg pljuska. Osim ptica, i ljudi koji su se zatekli na ulici kada je počela kiša, već su žurili u prodavnice i zanatske radnje koje su nudile zaklon od promenljivog vremena. Ana je stajala naslonjena na okno prozora koji je gledao na ulicu i posmatrala je kapljice kiše koje su se slivale i ostavljale trag na zamagljenom staklu. Pokušavala je da se fokusira na knjigu koju je držala u rukama, ali su joj skvašeni ljudi, koji su podsećali na miševе, odvrćali pažnju. Baš je htela da nastavi da čita kada je primetila malog dečaka koji skače u tek nastalu baricu. Ana se nasmejala kada je videla besnu ženu kako izlazi iz jedne radnje, samo da ne bi zatekla svog sina do kolena u barici. Nakon što je majka odvušla svog sina od veoma zabavne i primamljive barice, Ana je odlučila da ne vredi da pokušava da čita knjigu. Osim što joj je narod sa ulice odvrćao pažnju, bila je veoma uzbuđena zbog večerašnjeg bala. Pre samo nekoliko meseci je kupila vilu u kojoj je održala već nekoliko balova. Svaki put je dolazilo više ljudi nego prošli put. Balovi su budili neki osećaj uzbuđenosti i nostalgije. Plesanje, muzika, smeh, sve to je bila čar balova. Ljudi su dolazili da bi se zabavili, na neko vreme opustili i zaboravili svoje probleme. Ana se prisećala balova koje su održavali njeni roditelji... Glasno kucanje joj je prekinulo tok misli.

Slobodno, rekla je pomalo zbunjeno, naglo izvučena iz sveta mašte.

Velika ukrašena vrata su se otvorila i u prostoriju je skliznula drvena kutija na improvizovanim kolicima, praćena niskim zdepastim čovekom širokih ramena. Ana je odložila knjigu i prišla je kutiji. Iza kutije se pojavio čovek srednjih godina i nasmešenih oštirih crta lica. Imao je duge proserde brkove i sitne crne oči.

Laslo!, pozdravila ga je Ana uzbuđeno. Laslo je bio prijatelj njenog oca i pomogao joj je kada se doselila u Kikindu. Pomogao joj je da sredi vilu i svaki put je dolazio pre balova da bi sa njom uredio salu za ples. Iako je imao gospodsku odeću, košulja i pantalone su mu bile malo zgužvane. Laslo je bio poslovan čovek i često je putovao u posete kolegama i prijateljima.

Draga Ana, rekao je osmehnuvši se i time otkrivajući red krivih zuba. Ana nije primetila koliko je u stvari kutija velika dok nije stala ispred nje. Kutija je bila viša od Lasla za otprilike pola glave.

A, vidim da si primetila mali poklon od mog prijatelja iz Nakova, rekao je lupnuvši kutiju.

Mali?, upitala je gledajući kutiju čiji je vrh bio u nivou njenih očiju. Laslo se nasmejao i skinuo poklopac sa kutije, otkao je dve strane kutije da bi pokazao unutrašnjost. Unutar kutije se nalazila još jedna kutija, samo što ova nije bila obična kutija, bio je to polifon. Ana ga je prepoznala, pošto je videla nekoliko polifona dok je odrastala. Polifon nije izgledao previše gospodski, ali je bio napravljen od glatkog tamnog drveta i na prednjoj strani je imao prelepe detalje.

Potrebno je samo da ga izglancamo i postavimo, rekao je Laslo očigledno zadovoljan Aninom reakcijom.

Hajde onda, ima još mnogo toga se uradi, rekla je Ana unapred zamišljajući reakcije ljudi kada vide i čuju ovu prelepu mašinu.

Bilo je devet i trideset, u veliku salu su ulazili ljudi raznih izgleda. Sunce je već zašlo i veliki lusteri sa barem šezdeset sveća, koje su prostoriji davale toplinu, bili su upaljeni. Veče je bilo toplo i uopšte nije odavalo utisak da je pre samo nekoliko sati padala kiša. Ljudi su se podelili u grupice i časkali. Grupa ljudi je stajala pored izglancanog i sredenog polifona koji je glasno puštao neku razigranu muziku. Laslo je rekao da će muzika možda biti malo glasnija zbog veličine prostorije, ali ljudima očigledno nije smetala glasna muzika. Bili su tu oficiri svih rangova, od manje važnih, do nekih koji imaju važnija posla nego da provode svoje večе na balu. Žene su nosile svakakve haljine, šire, užе, zelene, crvene, ljubičaste, sa manje ili više detalja. Vila se orila od muzike, smeha i glasnih koraka koje su pravili plesači. Ana je bila naslonjena na prozor, odigrala je već tri plesa i osećala je da stopala lagano počinju da je bole. Prozor je bio otvoren i ulazio je svež vazduh. Pogled na ulicu je bio dobar, osim velike grane koja je pokrivala zbivanja na sredini puta. Na putu je stajala samo Laslova kočija u kojoj su i dalje bili drugi paketi. Ana je razmislila o tome koliko je to dobra ideja, sa obzirom na to da uvek ima lopova. Učinilo joj se da je videla nekoga pored kočije, ali je vetar zaduavao i grana se pomerila taman toliko da bi prekrila prizor cele kočije. Vetar se nakon nekoliko trenutaka smirio i Ana je mogla ponovo da vidi celu kočiju. Neko je definitivno bio tamo, ali mu je mrak pomogao u skrivanju identiteta. Kada se dobro zagledala, Ana je prepoznala niskog, zdepastog Lasla kako stoji i čepрка po paketima. Zar je moguće da već ide? Ne može otići bez pozdrava, pomislila je Ana zaputivši se ka vratima, usput ljubazno odbivši poziv na ples od jednog pomalo pijanog oficira. Sišla je niz stepenice i zaputila se hodnikom koji je vodio na ulicu. Vazduh je bio mnogo svežiji nego unutra i zvezde su počele da se pojavljuju. Laslo više nije bio kod kočije kada je stigla na ulicu. Okrenula se oko sebe i potražila ga pogledom, ali njega nije bilo, kao da je u zemlju propao. Baš je otvorila usta da ga pozove kada je primetila tamnu figuru koja je stajala pored kočije.

Laslo!, pozvala ga je mašući mu. Osoba je brzo podigla pogled ka njoj i zgrabivši neki paket umotan u masnu tkaninu, potrčala je. Iako je bio mrak, Ana je uspela da primeti rub slike sa kojeg je skliznula prtljava tkanina.

Laslo?, ponovila je mehanički, u potpunosti zbunjena.

Gospođice Ana, čula je glas pored sebe. Poskočila je i srce joj je na trenutak stalo.

O moj Bože, rekla je stavljajući šaku na srce.

Hajdemo unutra, ljudi će se zapitati gde ste, rekao je Laslo, neobično mirnim glasom.

Ali lopov... slika..., zbrzala je energično, okrećući se u isto vreme ka kočiji.

Suguran sam da nije ništa, rekao je lagano je gurajući ka vratima.

Ali..., započela je i stala, naježila se od pogleda koji joj je uputio.

Mora da vam se samo učinilo, rekao je hladno. *Hajdemo sada unutra, ljudi će se zabrinuti gde je nestala šarmantna domaćica ove prelepe vile*, rekao je navlačeći osmeh na lice kao masku. Ana nije pokušavala da se usprotivi. Nakon te večeri nije pitala za misterioznu osobu i sliku koja je definitivno ukradena. U jedno je bila sigurna, Laslo je znao mnogo više nego što je priznavao i nikada nije saznala poreklo ukradene slike ili kakve je veze Laslo imao sa njom.

Teodora Horvat, 15 godina, Kikinda

RUŽA

Svaki put kada bih prošla pored novonastalog parka u blizini moje škole, zapitala bih se kome je u stvari podignut centralni spomenik, čemu služi i šta simbolizuje. Nekada bih satima razmišljala o tome. Sve to me je navelo na zapitkivanje starijih, sve dok nisam sklopila celu priču. Bila sam zadržana, ali i tužna. Spomenik koji ukrašava samo srce grada priča strašnu istoriju o velikim i hrabrim ljudima koji su proterani u logore u Norveškoj i tamo bezdušno izgubili svoje živote.

Nisam mogla da verujem da je tako nešto moglo da se dogodi. Zašto bi iko želeo tako nešto da uradi? Nastavnica nas je jednom prilikom odvela u muzej i ispričala nam šta se tamo događalo tokom Drugog svetskog rata, čitajući nam ispovesti zarobljenika. Silazili smo starim, drvenim, klimavim stepenicama. Svakim stepenikom bilo je sve hladnije i mračnije. Stigli smo. Imala sam osećaj da su svuda oko mene. Mogla sam da osetim duhove zatvorenika koji su tu služili svoju kaznu. Da, Narodni muzej je smešten u zgradi nekadašnje Kurije, sudnice i zatvora. U tim mračnim i skućenim sobicama vreme je stajalo. Osećala se memla stara stotinama godina. Kao da sam u jednoj sekundi postala deo istorije. Zidovi, ispućali i prašnjavi, delovali su kao da će se svakog časa srušiti. U jednoj ćeliji bila je velika peć oko koje bi se zatvorenici skupljali, grejali ruke i jedan drugome prepričavali svoju strašnu životnu priču. U ćelijama se morao nalaziti i rasklimani, veoma neudobni krevet.

Mislim da samo zidovi znaju pravu istinu. Čuli su svaku tajnu, svaku svađu, oplakali svaku ljubav i nepravdu. Upijali su reči, suze i beleške, privatne poruke i dan danas duboko urezane tupim predmetima. U jednoj ćeliji mi je bilo posebno čudno. Ona nije bila sumorna kao sve ostale, kao da je isijavala ljubavlju. Osetila sam neki strah, ali i znatiželju. Zastala sam. Zadržala dah. Čuli su se šapati. Muški glas izjavljivao je ljubav devojci. Bilo je tako romantično. Čuo se i plač. Ta prostorija bila je posebna. U njoj se odigrala jedna ljubavna priča.

Nekada davno, Gimnazija „Dušan Vasiljev” koristila je gornje prostorije za izvođenje nastave, jer se deo zgrade renovirao. Često su učenici imali priliku da posmatraju zatvorenike kako održavaju zgradu, šetaju po dvorištu ili lože peći. U ćeliji B12 bio je zatvoren jedan mladić hrabrog i junačkog srca, crne guste kose i smeđih očiju. Svakoj gimnazijalki srce bi zatrepelo za njim. Pisale bi mu pisamca i ubacivale ih kroz prozorčić na samom vrhu ćelije. Cela ćelija mirisala bi na ženske parfeme tada. Ali jedna devojka njemu je stalno bila u mislima. Ona je bila jedinstvena. Nije mu pisala pisma, niti je ikom govorila šta oseća. Bila je tajnovita i stidljiva. Prošla bi pored njegove ćelije, malo bi zastala, osmehnula se i nastavila svojim putem. U tim trenucima srce bi mu lupalo tako glasno da bi ga i sam čuo. Ona je bila svetlog tena, rumenih usana, plave lepršave kose i prozirno plavih očiju.

Svakog dana s većim nestrpljenjem iščekivali bi taj trenutak kada bi se njihovi pogledi ponovo sreli. Jedina prepreka toj velikoj ljubavi bila je ta što on nije imao slobodu kretanja. Nije mogao da je izvede i svojim osmehom zavede. Ona je poticala iz jedne veoma ugledne gospodske porodice. Otac joj je bio glavni komandir u vojsci, veoma strog čovek, gustih crnih brkova i mrkog pogleda. Ko god da bi mu smetao ne bi baš lepo prošao. Majka joj je bila veoma dobra i tiha ženica kovrdžave i uvek podignute kose. Imala je i plave oči oko kojih bi se potkrala i koja bora. Mladić je, pak, bio iz skromne porodice. Otac mu je bio stariji čovek koji je imao zanat u rukama, a majka mu je bila domaćica.

On nije znao devojično ime, znao je samo da je voli. Napisao joj je pismo. Potpisao se samo inicijalima i to na poledini kovertе – D. R. Ona mu je uzvratila – S. N. I tako, dan za danom prošlo je godinu dana. Mladić i ostali robijaši dobili su premeštaj u Norvešku. Polazak za tri dana. Dobili su jedan slobodan dan da se, uz pratnju čuvara, oproste od članova svojih porodica. Napokon su se sreli. To je bio njihov prvi zvaničan, ali i poslednji susret. On ju je čvrsto zagrlio. Vreme je isteklo, čuvar ga je odveo kod drugih zatvorenika, potom su ih smestili u stari rasklimani voz i krenuli su.

Svakog dana nakon njegovog odlaska, ostavljala je po jednu ružu na mestu na kom su se prvi put susreli. Mladić je tokom boravka u Norveškoj osmislio plan bekstva. Imao je pomoć nekolicine prijatelja. Najopasnije je bilo preći preko zaleđenog jezera.

Nije ni slutio da se njegova draga zarazila tuberkulozom. Borila se za svoj život svim snagama. Ona je bleđa ležala u postelji preznovjavajući se. Iz oka joj je suza kanula i skliznula niz obraz ostavljajući svetlucaв trag na njenom obrazu. U trenutku kada je kanula, začulo se pucanje leda. Mladić je pao, udario glavom o led i propao. Ledena voda prodirala mu je u telo, u kosti . U tom trenutku, i on i ona izgubili su svoju životnu bitku.

Ostali robijaši, koji nisu uspeali da pobegnu, bili su streljani. Kući su se vratila samo njih četvorica. U slavu svih poginulih i mučenih robijaša podignut je spomenik pod nazivom „Spomenik stradalima u Norveškoj”.

Većina građana moje Kikinde prolazi pored tog spomenika ne znajući ništa o njemu, kao što ni ja nisam znala.

Svojom pričom odajem počast jednoj velikoj ljubavi.

U sećanje na minula vremena, svakog meseca ostavljam po jednu ružu.

Sonja Psodorov, 15 godina

